MODERN ULUSLARARASI TOPLUMUN BİR MİTİ OLARAK MARTENS KAYDI VE OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ*

Dr. Adem Özer**

Özet

II. Dünya Savaşı sonrasında, Savaş Hukuku üzerine milletlerarası anlaşmalar hazırlanırken, silah teknolojilerindeki gelişmelerin hızı ve normatif gelişmenin aynı hızda olmayışı bir kaygı konusu olmuştur. Bu nedenle, yeni teknolojileri düzenlemekten ziyade, hukuki ve etik standardın belirlenmesi yoluyla, bu teknolojilerin kullanımını düzenleme yaklaşımı benimsenmiştir. Martens Kaydı olarak bilinen bu yaklaşım, muhtelif Uluslararası İnsancıl Hukuk belgelerinde ve mahkeme kararlarında küçük değişikliklerle yeniden ifade edilerek münhasır bir kimlik kazanmıştır. Martens Kaydı'nın niteliği, statüsü ve içeriği hakkında farklı yorumlar olsa da genel kabul gören yorumu 'Milletlerarası Hukuk'ta açıkça yasaklanmayan herhangi bir şeye izin verildiği varsayımını engelleme' şeklindedir. Bu yönüyle Martens Kaydı bakımından temel amaç, sivillerin ve savaşanların yerleşik uygulamalar, insanlık ilkeleri ve kamu vicdanının emirlerinden kaynaklanan Milletlerarası Hukuk ilkelerinin koruması ve yetkisi altında olduğunun, savaşan taraflarca bilinmesidir. Bu anlamda Martens Kaydı, savaşa ilişkin yeni endişelerde, etik standardın ortaya konulmasıdır. Martens Kaydı bir konuda mevcut düzenleme olmadığında -otonom silah sistemlerinde de olduğu gibi- uygulanmaktadır. Kritik işlevlerinde anlamlı insan kontrolü olmayan bu tür sistemlerin silahlı çatışmalarda kullanılması Milletlerarası Hukuk'un çeşitli başlıkları açısından bazı endişeler ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda

* Hakemli araştırma makalesidir. Eserin dergimize geliş tarihi: 04/01/2023. İlk hakem raporu tarihi: 03/04/2023. İkinci hakem raporu tarihi: 09/05/2023.

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, adem.ozer@hbv.edu.tr, yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0002-6443-1032.

çalışmanın temel amacı, Martens Kaydı'nın otonom silah sistemlerinin yasaklanmasında ileri sürülebilir ve kabul edilebilir bir argüman olup olmadığını tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Martens Kaydı, Yerleşik Uygulamalar, İnsanlık İlkesi, Kamu Vicdanının Gerekleri, Otonom Silah Sistemleri

MARTENS CLAUSE AND AUTONOMOUS WEAPON SYSTEMS AS A MYTH OF THE MODERN INTERNATIONAL SOCIETY

Abstract

After the Second World War, while international conventions on the Law of War were being prepared, different paces between the advancement in weapons technologies and normative development created a concern. For this reason, rather than regulating new technologies, an approach to regulate the use of these technologies has been adopted through determining the legal and ethical standards. This approach known as the Martens Clause has gained an exclusive identity by being restated with minor changes in various sources of International Humanitarian Law as well as court decisions. Although there are different interpretations about the nature, status and content of the Martens Clause, the generally accepted interpretation is 'preventing the assumption that anything that is not expressly prohibited under International Law is permitted'. Considering this aspect, the main purpose of the Martens Clause is to inform the warring parties about the fact that civilians and combatants are under the protection and authority of the principles of International Law arising from the established practices, the principles of humanity and the dictates of public conscience. In this sense, the Martens clause is the establishment of ethical standards about new concerns with regards to the armed conflicts. Martens Clause is applied when there is no existing regulation on a subject matter such as autonomous weapon systems. The use of these systems which do not have meaningful human control in their critical functions in armed conflicts raises some concerns for various topics of International Law. Within this

context, the main purpose of the study is to discuss whether the Martens Clause is a plausible and acceptable argument for banning autonomous weapon systems.

Keywords: Martens Clause, the established practices, the principles of humanity, the dictates of public conscience, autonomous weapon systems

Giriş

"*Herhangi bir silahlı çatışmada çatışmanın taraflarının savaş yöntem ve araçlarını seçme hakkı sınırsız değildir*" ilkesinin kökeni Hugo Grotius'a kadar götürülmektedir. Uluslararası Teamül Hukuku'nun temel prensiplerinden biri olan bu ilke, devletlerin belirli anlaşmalara tabi olup olmadıklarına bakılmaksızın tüm devletler üzerinde bağlayıcı niteliğe sahiptir.[1] Esasında hukuk, devletin ve onun adına faaliyet gösterenlerin eylemlerini ve davranışlarını düzenlemeye kesintisiz bir şekilde devam etme zaruriyetine sahiptir. Ancak halihazırda mevcut normatif düzen bir durumu ele alacak kadar gelişmemiş olabilir, bu tür spesifik bir düzenlemenin olmaması hukuki bir ilkenin yadsınması anlamına gelmemektedir.[2] Martens Kaydı olarak bilinen bu ilke, söz konusu durumu açıkça ifade etmektedir. Hukuki düzenlemenin olmadığı durumlarda silahlı çatışmaya katılan herkes, geleneksel ilke ve kurallara uymakla mükelleftir ancak belirli bir teknolojiye angaje olmuş özel bir kuralın bulunmaması, kullanılan araç ve yöntemin tek başına ya da bazı durumlarda yasal olacağı anlamına gelmemektedir. Bu nedenle savaş araç ve yöntemlerinin Martens Kaydı'nda belirtilen haliyle göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, mevcut hukuki düzenlemeler bir durumu, olayı ve olguyu ele almadığında Martens Kaydı, yani yerleşik uygulamalar, insanlık ilkeleri ve kamu vicdanının gerekleri devreye girmektedir.[3] Uluslararası Kızıl-

1 BOOTHBY Bill, "The Laws of Weaponary-Is It Adaquate?", (Eds.) Michael N. Schmitt and Jelena Pejic ***International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines,*** Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2007, s. 298.

2 FLECK Dieter (Ed.), ***The Handbook of International Humanitarian Law*** (Second Edition), Oxford University Press, Oxford, 2009, prg. 130.

3 DOCHERTY Bonnie/ MADDING Annie/ SHAH Paras, "The Martens Clause: Incorporating Ethics Into Law", CCW Report: Civil Society Perspectives on the CCW Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapon Systems 13–16 April 2018, ***Reaching Critical Will***, 10 April 2018, 6(2), s. 4; DOCHERTY Bonnie, ***Heed the Call: A Moral and Legal***

haç Teşkilatı, Nisan 2018'de "*Ethics and Autonomous Weapon Systems: An Ethical Basis for Human Control?*" adlı çalışma belgesinde Martens Kaydı'nı bir anlaşmada açıkça ele alınmayan herhangi bir şeye izin verilebilir olduğu iddiasını tarumar eden "*insanlık için bir güvenlik ağı (a safety net for humanity)*" olarak kabul etmektedir.[4] Aynı zamanda Martens Kaydı, mevcut hukuk düzeni tarafından açıkça düzenlenmeyen otonom silah sistemleri gibi yeni teknolojileri değerlendirmek için önemli bir Uluslararası İnsancıl Hukuk kuralıdır.

Yapay zekâ ile donatılmış sistemler olarak ortaya çıkan otonom silah sistemleri barut ve nükleer silahların keşfinden sonra üçüncü devrim olarak telakki edilmektedir. Bu tür sistemlerin ne olduğuna ilişkin muhtelif tanımlar söz konusu olsa da uluslararası toplumun mutabık kaldığı bir tanımdan bahsetmek mümkün değildir. Ancak bu tür sistemlerin temel karakteristiğini kritik işlevlerinde otonom hareket edebilme yetisi oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, bu tür sistemler, insan müdahalesi olmadan hedefleri seçebilen –arama, tanımlama, seçme, izleme ve tespit etme- ve angaje olabilen – kuvvet kullanma, hasar verme, etkisizleştirme ve imha etme gibi- sistemlerdir.[5] Esasında silah sistemlerinde artan otonomi, belirli bir yeni silahı değil kritik işlevler üzerindeki insan kontrolünün silah sistemlerine aktarımını ifade etmektedir. İnsanın döngüden çıkarılmasıyla otonom silah sistemleri her ne kadar değişen koşullara uyum sağlayabilme yeterliliğine sahip olsa da durumsal farkındalıktan, insanın bilişsel yetilerinden ve insani duygu ve hislerden yoksundur. Bu durum otonom sistemlerin davranışlarını öngörülemez ve kontrol edilemez hale getirmekte ve bir silahın kullanımına meşruiyet sağlayan standartların –öngörülebilirlik ve güvenilirlik- ihlali anlamına gelmektedir. Dolayısıyla teknolojinin üstel, yinelemeli ve kümülatif ilerlemesinin en son örneği olarak ortaya çıkan bu tür sistemlerin, silahlı çatışmalarda kullanılması bir dizi hukuki, etik ve pratik so-

---

Imperative to Ban Killer Robots, Human Rights Watch (HRW) and Harvard Law School's International Human Rights Clinic (IHRC), August 21, 2018, s. 28; LA HAYE Eve, ***War Crimes in Internal Armed Conflicts***, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, ss. 37-38.

4 International Committee of the Red Cross (ICRC), ***Ethics and Autonomous Weapon Systems: An Ethical Basis for Human Control?***, April 2018, s. 6.

5 "Views of the International Committee of the Red Cross (ICRC) on Autonomous Weapon Systems", ***Convention on Certain Conventional Weapons (CCW) Meeting of Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems (LAWS)*** Geneva, 11-15 April 2016, s. 2.

runu gündeme getirmektedir. Birçok devlet, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşu, hukukçu ve araştırmacı otonom sistemleri, hâlihazırda insanlığın ortak yararına kullanılan mevcut teknolojik düzen için temel bir tehdit olarak görmektedir. Söz konusu tehdit algısı, otonom silah sistemlerine yönelik yasaklama girişimlerini tetiklemekte ve farklı düzeyde iddialara olanak tanımaktadır. Söz konusu iddialardan birini de Uluslararası İnsancıl Hukuk'un temel kurallarından biri olan Martens Kaydı oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı Martens Kaydı'nın otonom silah sistemlerin yasaklanmasında ileri sürülebilir ve kabul edilebilir bir argüman olup olmadığını tartışmaktır.

I. MARTENS KAYDI: TARİHSEL KÖKENLERİ, GELİŞİMİ VE MODERNİZASYONU

Martens Kaydı, ilk olarak 1902 yılında Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı Üstün Hizmet Ödüllü Rus Politikacı, hümanist, diplomat ve akademisyen Fyodor Fyodorovich Martens'in[6] önerisi üzerine oy birliğiyle[7] "*Karada Harbin Kural ve Örflerine Dair Düzenlemeleri*" içeren 1899 Lahey Sözleşmesi'nin dibacesinde (girişinde) tanıtılmakta[8] ve Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku'nda önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.[9]

"*Uluslararası Savaş Hukuku kurallarının daha tam bir kodu yapılana kadar, Yüksek Akit Taraflar kendileri tarafından kabul edilen Tüzüklerde bulunmaması halinde, halklar ve muhariplerin uygar ulusların arasında yerleşmiş olan uygulamalardan, insanlık ilkelerinden ve*

6 F.F. Martens (1845-1909) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. MÄLKSOO Lauri , "F.F. Martens and His Time: When Russia Was an Integral Part of the European Tradition of International Law", ***The European Journal of International Law***, 25(3), 2014, ss. 811-828; SOLIS Gary D., ***The Law of Armed Conflict International Humanitarian Law in War,*** Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s. 53.

7 V.V. Pustogarov'a göre Martens Kaydı'nın oybirliği ile kabul edilmesi, Kaydın Milletlerarası Hukuk'a özel bir hüküm olarak girmesine neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. PUSTOGAROV Vladimir V., "The Martens Clause in International Law", ***Journal of the History of International Law***, 1(1), 1999, s. 127.

8 MICKEVIČIUTĖ Neringa, "Lessons from the Past for Weapons of the Future", ***International Comparative Jurisprudence***, 2(2), 2016, s. 103; MERON Theodor, "The Martens Clause, Principles of Humanity, and Dictates of Public Conscience", ***The American Journal of International Law***, 94(1), 2000, ss. 78-79.

9 LA HAYE, ss. 37-38.

kamu vicdanının gereklerinden çıkarılan Milletlerarası Hukuk prensiplerinin koruması ve hükmü altında kalacağını beyan etmenin uygun olduğunu düşünürler."[10]

Martens Kaydı, ekseriyetle Milletlerarası Hukuk'un spesifik olarak hem Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku'nun kökenlerinden birini oluşturmakta hem de savaş ve barış zamanında bireylere ve gruplara hukuki koruma sağlayarak Uluslararası Teamül Hukuku'nun gelişimini şekillendirmektedir.[11] Bu bağlamda Milletlerarası Hukuk'un aydınlatıcı ve normatif bir mahiyete sahip olması gerektiği inancına sahip olan F. F. Martens'in adıyla anılan bu ilkenin ortaya çıkış nedeni, işgalci bir güce karşı silah kullanan sivillerin/direnişçilerin statüsü hususunda anlaşmazlıkları gidermek ve savaşın ortaya çıkardığı acıyı dindirmektir.[12] Çünkü güçlü devletler, sivillerin/direnişçilerin *francs-tireurs (gerilla/çete)* olarak muamele görmelerini ve infaz edilmelerini, zayıf devletler ise bunların *yasal savaşçılar (lawful combatants)* statüsünde değerlendirilmeleri gerektiğini iddia etmektedir.[13] Bu vesileyle keyfi uygulamaların önüne geçilmek istenmektedir. Önemli bir amaca hizmet eden Martens Kaydı, bu yönüyle Lahey Sözleşmeleri'nde kodifiye edilecek olan Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku'nun güçlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir.[14]

Martens Kaydı, her ne kadar diplomatik anlaşmazlığı çözmek için formüle edilmiş[15] olsa da silahlı çatışmaları düzenleyen daha

10 Martens Kaydı'nın "*Karada Harbin Kural ve Örflerine Dair Düzenlemeleri*" içeren 1899 Lahey Sözleşme'nin dibacesinde (önsözünde) yer almış orijinal hali aşağıdaki gibidir:
"Until a more complete code of the laws of war is issued, the High Contracting Parties think it right to declare that in cases not included in the Regulations adopted by them, **populations** and belligerents remain under the protection and empire of the principles of **international law**, as they result from the usages established between civilized nations, from the laws of humanity and the **requirements** of the public conscience."

11 SALTER Michael, "Reinterpreting Competing Interpretations of the Scope and Potential of the Martens Clause", ***Journal of Conflict & Security Law***, 17(3), 2017, s. 404.

12 BALITZKI Anka, ***The Martens Clause: Origin of a New Source of International Law?,*** GRIN Verlay, Munich, 2007, s. 3; MERON, ss. 79-80.

13 TICEHURST Rupert, "The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict", ***International Review of the Red Cross***, 317(1), 1997, ss. 125-126 GREENWOOD Christopher, "Historical Development and Legal Basis", (Ed.) Dieter Fleck, ***The Handbook of International Humanitarian Law*** (Second Edition), Oxford University Press, Oxford, 2008, s. 34.

14 KOLB Robert/ HAYDE Richard, ***An Introduction to the International Law of Armed Conflicts***, Hart Publishing, Oxford, 2008, ss. 61-62.

15 Mete Erdem'in ifadesinin aksine Antonio Cassese, Martens Kaydı'nı, 1899'da Lahey Barış Konferansı'nda büyük ve küçük devletler arasındaki müzakereleri çıkmazdan kurtarmayı

sonraki anlaşmaların yanı sıra birçok uluslararası düzenlemede ve uluslararası yargı kararında farklı içeriklerle yer verilmiştir.[16] 1907 tarihli İkinci Lahey Barış Konferansı IV Nolu Sözleşmesi'nin giriş kısmında Martens Kaydı, bazı değişikliklerle yeniden ele alınmıştır. Halk/nüfus (*population*) kavramı yerine bölge sakinleri/mukim (*inhabitants*), Milletlerarası Hukuk (*International Law*) yerine Milletler Hukuku (*Law of Nations*), gereklilik (*requirements*) yerine –üst otorite tarafından- uyulması için dayatılan zorunluluk (*dictates)* kavramı kullanılmıştır.[17] 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli Ek Protokoller'de Martens Kaydı'na değinilmiş, bilhassa I Nolu Ek Protokol Madde 1(2)'de Martens Kaydı'na yer verilme tarzı Pustogarov'a göre, Martens Kaydı'nın normatif-hukuki bir kimlik niteliği kazanmasına katkı sağlamış, bu suretle evrensel ve bağlayıcı bir otorite olan Uluslararası İnsancıl Hukuk kuralları kategorisinde Martens Kaydı'na modern bir görünüm kazandırılmıştır.[18] 22 Nisan-13 Ma-

amaçlayan "*diplomatik bir manevra*" olarak tasarlandığını iddia etmektedir. CASSESE Antonio, "The Martens Clause: Half a Loaf or Simply Pie in the Sky?", ***EJIL***, 11(1), 2000, s. 187; ERDEM Mete, "İnsancıl Hukukta Martens Kaydı", ***İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, 6(2), 2015, s. 215.

16 Marten Kaydı'nın yer aldığı bazı düzenlemelerin kronolojik sıralaması aşağıdaki gibidir:
- 1925 tarihli Cenevre Gaz Protokolü'nün –Boğucu ve Zehirleyici veya Diğer Gazların ve Bakteriyolojik Savaş Metotlarının Yasaklanmasına İlişkin Protokol- giriş kısmında değinilmiştir.
- 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri: i) Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi (Madde 62); ii) Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi (Madde 63); iii) Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile İlgili Cenevre Sözleşmesi (Madde 142); iv) Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (Madde 158) ile Martens Kaydı'nın bazı unsurlarına yer verilmiştir.
- 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek 1977 tarihli 2 Nolu Protokol -Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Sözleşme;
- Aşırı derecede Yaralayıcı Olan veya Ayrım Gözetmeyen Etkileri Bulunan Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanılmasının Yasaklanmasına veya Kısıtlanmasına İlişkin Sözleşme;
- Anti Personel Mayınların Kullanımının Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile ilgili Sözleşme;
- 2002 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü;
- 2008 tarihli Patlayıcı Misket Mühimmatı Sözleşmesi/Demet Nitelikli Mühimmata İlişkin Sözleşme.

17 1907 tarihli İkinci La Haye Barış Konferansı'nın IV Nolu Sözleşmesi'nin giriş kısmında Martens Kaydı'nın orijinal hali aşağıdaki gibidir: "Until a more complete code of the laws of war has been issued, the High Contracting Parties deem it expedient to declare that, in cases not included in the Regulations adopted by them, the **inhabitants** and the belligerents remain under the protection and the rule of the principles of the **law of nations**, as they result from the usages established among civilized peoples, from the laws of humanity, and the **dictates** of the public conscience." MERON, s. 79; CASSASE, s. 188; ERDEM, s. 215.

18 PUSTOGAROV, 130.

yıs 1968 tarihinde Tahran'da düzenlenen Uluslararası İnsan Hakları Konferansı Nihai Senedi'nin XXIII (Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları) sayılı Kararında, Martens Kaydı'nın normatif yapısına vurgu yapılmıştır.[19] Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (*International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*) *The Prosecutor v. Kupreškić et al.* davasında anlaşma hukuku ile düzenlenmeyen durumlarda Martens Kaydı'nın karakteristik yapısını oluşturan yerleşik uygulamalara, insanlık ilkesine ve kamu vicdanın gereklerine başvurulabileceğini ancak Martens Kaydı'nın Milletlerarası Hukuk'un bağımsız kaynaklarından birini oluşturmadığını ve tamamlayıcı bir ilke olarak ele alınabileceğini iddia etmektedir.[20]

Antonio Cassese, bu düzenlemelerle birlikte ilk defa *"insanlık kuralları (laws of humanity) sorununa ilk kez ahlaki bir mesele olarak değil, pozitivist bir bakış açısıyla"* yaklaşıldığını iddia etmektedir.[21] Ancak her ne kadar Martens Kaydı, mevcudiyetini bu düzenlemeler kapsamında sürdürse de müphem kimliğini devam ettirmektedir.

II. MİLLETLERARASI HUKUK'UN TAMAMLAYICI BİR İLKESİ OLARAK MARTENS KAYDI: MEVCUT TARTIŞMALAR

Martens Kaydı'nın Uluslararası İnsancıl Hukuk'taki etkisi karmaşık bir mahiyettedir ve herhangi bir mutlak sonuca kolayca uymamaktadır. Bu nedenle Martens Kaydı, kimileri için bir arada olabilen kimileri için ise birbirini dışlayan çoklu ve rekabet eden görüşleri içermektedir.[22] Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) Nükleer Silahların Kullanımı ve Kullanma Tehdidinin Hukukiliğine ilişkin İstişari Görüşünde, askeri teknolojinin önlenemez hızına hitap eden Mar-

19 İlgili toplantıya 84 ülkeden 391 delegenin yanı sıra çok sayıda ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşu katılmıştır. MACBRIDE Sean (Ed.), "Introduction", ***Journal of the International Commission of Jurists***, IX(1), June 1968, ss. I-II; ERDEM, s. 220.

20 The Prosecutor v. Kupreškić et al., IT 95-16, Trial Chamber, ICTY, Judgement, 14 January 2000, prg. 525, 527; MELZER Nils, "Targeted Killing or Less Harmfull Means?, Tim McCormack (Ed.), ***The Yearbook of International Humanitarian Law: Israel's High Court Judgment on Targeted Killing and the Restrictive Function of Military Necessity***, T. M. C. Asser Press, 2008, s. 106.

21 CASSASE, s. 188.

22 COORY Mitchell Stapleton, "The Enduring Legacy of the Martens Clause: Resolving the Conflict of Morality in International Humanitarian Law", ***Adelaide Law Review***, 40(2), 2019, ss. 482-483.

tens Kaydı'nın modern versiyonunun 1977 tarihli I Nolu Ek Protokol Madde 1(2)'de yer aldığı ve insancıl ilke ve kuralların nükleer silahlara uygulandığının bir kanıtı olarak Martens Kaydı'nın "*devam eden varlığı ve uygulanabilirliği konusunda şüphelenilemeyeceği*" vurgulanmaktadır.[23] Rupert Ticehurst'a göre UAD, Martens Kaydı'na önem teşkil eden referansta bulunarak, bir dizi olası yorumu ortaya çıkarmakta ancak söz konusu referans Martens Kaydı'na ilişkin muğlaklığı ortadan kaldırmamaktadır.[24] Bu muğlaklık karşısında Martens Kaydı'nın mahiyeti ve muhteviyatı muhtelif kesimlerce farklılaşmaktadır. Bu insicamda, farklı eğilimlerin analiz edilmesi konuya ilişkin temel parametrelerin anlaşılmasında kolaylık sağlayacaktır.

Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı tarafından hazırlanan "*Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions*" adlı çalışmada, tartışmalı bir doğaya sahip olan Martens Kaydı'nın iki temel işlevinden bahsedilmektedir.[25] *Birincisi*, Martens Kaydı'nın, Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku kapsamındaki konuların sayısal artış ve kodifikasyonunun ayrıntılarına rağmen, herhangi bir anda tedvin edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Martens Kaydı, ilgili anlaşmalar tarafından açıkça yasaklanmayan herhangi bir şeye izin verildiği varsayımını önlemektedir. *İkincisi,* Martens Kaydı, şartların ve teknolojinin sonraki gelişmelere bakılmaksızın belirtilen ilkelerin uygulanabilirliğini ilan eden dinamik bir faktör olarak görülmektedir. Theodor Meron'a göre bu ana işlevlere başka işlevlerde eklenebilmektedir.[26] *Üçüncüsü*, Martens Kaydı, silahlı çatışmaları Uluslararası İnsancıl Hukuk kapsamında yorumlamak için temel teşkil etmektedir. *Dördüncüsü* ise Martens Kaydı, Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku'na tamamlayıcı bir misyon üstlenmekte ve sonunda boşlukları doldurmak için Uluslararası İnsan Hakları Hukuku'nun uygulanmasına olanak sağlamaktadır.

---

23 Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, prg. 78, 87, s. 257, 260; DINSTEIN Yoram, "The Principle of Proportionality", (Eds.) K. Larsen, C. Guldahl Cooper and G. Nystuen, ***Searching for a 'Principle of Humanity' in International Humanitarian Law***, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s. 72; COORY, s. 477.

24 TICEHURST, s. 126.

25 SANDOZ Yves/ SWINARSKI Christophe/ ZIMMERMANN Bruno (Eds.***), Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949***, Martinus Nijhoff Publishers, Geneva, 1987, ss. 38-39; KOLB/ HYDE, ss. 61-62.

26 MERON, s. 78, 88.

Thompson Chengeta, Martens Kaydı'nın nasıl yorumlanabileceği ve değerinin hangi parametreler üzerinden anlaşılabileceği konusunda öneri sunmaktadır. Buna göre, Milletlerarası Hukuk'un yetersiz olduğu bir güvenlik ağı olan Martens Kaydı, Milletlerarası Hukuk'un temel bir kaynağıdır, mevcut yasalar için yorumlayıcı bir rehber ve tamamlayıcı bir niteliktedir.[27] Dolayısıyla Martens Kaydı, otonom silah sistemleri için geçerli olabilecek ilişkili tüm yasaların ve düzenlemelerin yorumlanması hususunda etkiye sahiptir. Diğer yandan Chengeta, Martens Kaydı'na ilişkin çeşitli eğilim ve yorumları yadsımamaktadır; ancak, Martens Kaydı'nın insan haklarını destekleyen bir ruhla yorumlanması gerektiğini öne sürmektedir.[28] Bu çerçevede Martens Kaydı'nın değerlendirilmesi, otonom silah sistemlerinin yaşam hakkı, insan onuru ve anlamlı insan kontrolü gibi ilkelerin ruhuyla bağdaşmayacaktır.

Tyler D. Evans'a göre, Martens Kaydı ile ilgili yapılacak yorumun mahiyeti, otonom silah sistemlerinin geliştirilmesi ve kullanılması konusunda belirleyicidir. Bu çerçevede Martens Kaydı farklı şekillerde yorumlanmaktadır:[29] *Dar yoruma (narrow interpretation)* göre, insanlık ilkeleri ve kamu vicdanının gerekleri Milletlerarası Hukuk'un bağımsız kaynakları değildir; dolayısıyla, bu yorum dahlinde otonom silah sistemlerine ilişkin herhangi bir yasak getirilmesi pek mümkün değildir. *Ortalama yoruma (moderate interpretation)* göre, insanlık ilkeleri ve kamu vicdanının gerekleri Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku'nun diğer ilkeleri birlikte kullanılan Milletlerarası Hukuk'un "*tamamlayıcı-yardımcı"* kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Hâlihazır-

27 CHENGETA Thompson, "***The Challenges of Increased Autonomy in Weapon Systems: In Search of an Appropriate Legal Solution***", Pretoria University, Pretoria (Unpublished PhD Thesis), 2015, s. 258.

28 CHENGETA, ss. 316-317.

29 EVANS Tyler D., "At War with the Robots: Autonomous Weapon Systems and the Martens Clause," ***Hofstra Law Review***, 41(3), 2013, ss. 723-725; Evans'a benzer yorum kategorizasyonu Rupert Ticehurst tarafından da yapılmaktadır. Buna göre Birincisi; *dar yorum (narrow interpretation)*: Martens Kaydı, Uluslararası Teamül Hukuku'nun bir anlaşma normunun kabul edilmesinden sonra uygulanmaya devam ettiğini hatırlatmaktadır. İkincisi; *geniş yorum (expansive interpretation);* bir anlaşma tarafından açıkça yasaklanmayan bir şeyin ipso facto/fiilen/kendiliğinden kabul edilmemesi gerektiğini iddia eden yaklaşımdır. Üçüncüsü, *en geniş yorum (widest interpretation)* ise silahlı çatışmalardaki davranışların yalnızca uluslararası anlaşmalara ve Uluslararası Teamül Hukuku'na göre değil, aynı zamanda Martens Kaydı'nda zikredilen Milletlerarası Hukuk ilkelerine göre değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini iddia eden yaklaşımdır. TICEHURST, s. 126.

da geliştirilme aşamasında olan otonom silah sistemlerinin yetenekleri, kullanımı ve etkilerinin tespit edilmesi gerekmektedir; ancak, bu kapsamda bir değerlendirme, otonom silah sistemleri mevcut hale getirilene kadar gerçekleştirilemez. *Geniş yoruma (board interpretation)* göre ise insanlık ilkeleri ve kamu vicdanının gerekleri, bağımsız ve uygulanabilir hukuk kaynakları olarak kabul edilmektedir. Bu yorum bağlamında, silahlı çatışmada çatışan aktörler, sadece Uluslararası Teamül Hukuku ve Uluslararası Anlaşmalar Hukuku'na değil aynı zamanda, insanlık ilklerine ve kamu vicdanının gereklerine bağlıdır.

Antonio Cassese ise Martens Kaydı'nın radikal yorumlarını reddetmekte ve bilhassa Martens Kaydı'nın Milletlerarası Hukuk'un kaynakları arasında yer aldığı fikrine karşı çıkmaktadır.[30] Bütün bunlara rağmen Cassese, Martens Kaydı'nın hakkını da teslim etmekte ve Martens Kaydı'na ilişkin genel eğilimi aşağıdaki şekilde kategorize etmektedir:

I. İnsanlık ilkelerini ve kamu vicdanının gereklerini Milletlerarası Hukuk'un kaynakları statüsüne yükselten;

II. Milletlerarası Hukuk'un mevcut ilke ve kurallarının yorumlanmasına yardımcı olan;[31]

III. Milletlerarası Hukuk ilkelerinin gelişimini etkileyen ve motive eden;[32]

IV. Uluslararası İnsancıl Hukuk normlarının, Uluslararası Teamül Hukuku statüsünün değerlendirilmesi üzerinde etki doğuran bir ilkedir.[33]

---

30 CASSESE, ss. 187-192; Cassese gibi Gary D. Solis ve Michael N. Schmitt de Martens Kaydı'nın genişletilmiş radikal yorumlarına karşı çıkmaktadır. SCHMITT Michael N., "Wired Warfare 3.0: Protecting the Civilian Population During Cyber Operations", ***International Review of the Red Cross***, 101(910), 2019, s. 354; SOLIS, s. 296; V. V. Pustogarov ise Martens Kaydı'nı –insanlık ilkesi ve kamu vicdanın gerekleri- değişen koşulların ışığında değerlendirilmesi gereken Milletlerarası Hukuk ilkesi olarak görmektedir. PUSTOGAROV, s. 134.

31 CASSESE, s.189; EVANS, s. 718; VINCZE Viola, "The Role of Customary Principles of International Humanitarian Law in Environmental Protection", ***Pécs Journal of International and European Law***, (II), 2017, s. 24.

32 CASSESE, ss. 191-192; Peter Asaro'ya göre Martens Kaydı –geleneksel ahlak, insanlık ilkesi ve kamu vicdanının gerekleri- Uluslararası İnsancıl Hukuk'un meşru kaynaklarıdır. Asaro, bu bağlamda insanın mevcut ortaya çıkan normlar ve teamül dâhilinde korunması için iki paralel ahlaki temeli kabul eder. ASARO Peter, "Jus nascendi, "Robotic Weapons and the Martens Clause", (Eds.) Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr, ***Robot Law,*** Edward Elgar Publishing, Manchester, 2016, s. 375.

33 LARSEN Kjetil M./ COOPER Camilla G./ NYSTUEN Gro (Eds.), "Is There a 'Principle of Humanity' in International Humanitarian Law?", ***Searching for a 'Principle of Humanity' in***

Tyler D. Evans, Cassese'nin değerlendirmesine beşinci bir prensip sunmaktadır. Evans'a göre UAD Statüsü Madde 38(1c)'de belirtilen "*uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkeleri*" ifadesi yalnızca devletlerden – yani uygar uluslardan- oluşan bir "*kamuoyu*" oluşturmaktadır. Bu nedenle Evans, Martens Kaydı'nın nispeten "*muhafazakâr yorumunu*" öne sürmektedir.[34]

Martens Kaydı, uluslararası toplumun modern mitlerinden biridir; çünkü Martens Kaydı, esnek bir şekilde ifade edilmekte ve dikkat çekici içeriğiyle çeşitli aktörler tarafından farklı biçimde yorumlanmaktadır. Tüm bu yaklaşımlar, Martens Kaydı'nın tartışmalı doğasına işaret etmektedir. Bu tartışmaların varlığı, Martens Kaydı'nın önemine vurgu yaparken aynı zamanda müphem bir kimlik kazanmasına neden olmaktadır.

III. MARTENS KAYDI'NIN KAPSAMI VE OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ

Martens Kaydı'nın çeşitli formülasyonları arasında 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek 2 Nolu Protokol –Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol- hariç olmak üzere, Martens Kaydı, ele alındığı tüm versiyonlarda üç temel unsur ile yer almaktadır. Söz konusu unsurlar i) medeni uluslar arasındaki yerleşik uygulamalar, ii) insanlık ilkesi ve iii) kamu vicdanının gerekleridir. Bu üç temel unsur hakkında kısaca bilgi vermek konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

A. Yerleşik Uygulamalar ve Otonom Silah Sistemleri

Martens Kaydı'nın kurucu ilkelerinden biri olarak kabul edilen '*yerleşik uygulamalar*' ifadesi, en az tartışmaya neden olan ilkedir; çünkü Uluslararası Teamül Hukuku'nun genel kabul görmüş varlığına dayanmaktadır.[35] '*Uygar halklar arasında yerleşmiş kullanımlardan kaynaklanan uluslar hukukunun ilkeleri*' ifadesinin tartışmalı doğasına vurgu yapan Emily Crawford, 1977 tarihli I Nolu Ek Protokol ve

International Humanitarian Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, ss. 6-7; CASSESE, s. 192.

34 EVANS, s. 716.

35 PUSTOGAROV, s. 132.

1980 tarihli Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi ve ilgili Protokoller bünyesinde yer alan madde ve bildirimler, Martens Kaydı'nın Uluslararası Teamül Hukuku'nun bir kuralı olduğu düşüncesine katkı sağladığını iddia etmektedir.[36] Öte yandan UAD'nin 1996 tarihli Nükleer Silahların Kullanımı ve Kullanma Tehdidinin Hukukiliğine İlişkin İstişari Görüşünde de Martens Kaydı'nın Uluslararası Teamül Hukuku'nu temsil ettiğini tespit etmektedir.[37] Ayrıca Marco Sassòli, Antoine A. Bouvier ve Anne Quintin, UAD'nin paralelinde görüş öne sürerek Martens Kaydı'nın Uluslararası Teamül Hukuku'nun bir parçası olduğunu vurgulamaktadır.[38] Ancak yapılan vurgular ve iddialar Mete Erdem'in ifade ettiği gibi "*içeriğe ilişkin yorum ve tartışmaları gidermekten çok genelleme yapma eğiliminde*"dir.[39]

UAD Statüsü Madde 38(1b)'de "*hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası teamül kuralları*" Milletlerarası Hukuk'un temel kaynakları arasında ele alınmaktadır. Nitekim bir kuralın teamül kuralı olabilmesi için geçmiş örneklerin genel olarak tekrarı, bu örneklerin sabitliği ile yeknesaklığı ve süresi gibi koşullara dayanmalı- maddi unsur- ve "*opinio juris sive necessitatis*" –psikolojik unsur- diğer bir ifadeyle tartışmalı bir davranışın hukuki niteliğine ya da zorunluluğuna dair inancın hâkim olması gerekmektedir.[40] Bu unsurlar, hem kümülatif niteliği haiz olmalı hem de aynı istikamete yönelmelidir. Bu unsurlardan birinin eksikliği halinde normatif iddia öne sürülememektedir. Martens Kaydı, her ne kadar anlaşmalarda ve yargı kararlarında yer almış olsa da Uluslararası Teamül Hukuku kuralı oluşturduğuna dair tartışmalar ve içeriğine dair belirsizlikler devam etmektedir. Bu nedenle, otonom silah sistemlerine ilişkin iddialar gölgede kalmaktadır.

---

36 CRAWFORD Emily, "The Modern Relevance of the Martens Clause", ***Sydney Law School: Legal Studies Research Paper,*** 11(27), 2011, s. 7.

37 Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, prg. 84, s. 259.

38 SASSÒLİ Marco/ BOUVIER Antoine A./ QUINTIN Anne, ***How does Law Protect in War?, Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*** **(Vol. I)**, ICRC, 1999, s. 11.

39 ERDEM, s. 224.

40 ÖKTEM A. Emre, ***Uluslararası Teamül Hukuku,*** Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013, ss. 53, 102.

B. İnsanlık İlkesi ve Otonom Silah Sistemleri

Uluslararası Savaş Hukuku dahline girmeyen durumlar, Martens Kaydı'nın genel ilkelerinden biri olan '*insanlık ilkesi*'ne[41] bağlı kalmayı gerekli kılmaktadır. Modern silahlı çatışmalarda geniş bir yelpazeyi ifade eden insanlık ilkesine yapılan referanslar iki çatı altında toplanmaktadır:[42] *Birincisi;* insanlık ilkesi, insanın rasyonel akıl yürüme kapasitesinin ve istidadının kolektif olarak uygulanmasıyla beliren genel ahlaki ilkeleri ima etmektedir. Bu ahlaki ilkeler ise BM İnsan Hakları Beyannamesi'nden (*UN Declaration of Human Rights*) türetilen ve bunun insanlık anlayışımızın temelinde yatan bir dizi soyut olgular anlamına gelmektedir.[43] Söz konusu hususiyet, insanlık ilkesinin belirli ve yazılı bir kimlikten yoksun olduğunu ve bunların ancak normatif bir düzenle bir araya gelebileceğini, BM İnsan Hakları Beyannamesi'nin –diğer uluslararası sözleşmelerde dâhil olmak üzere- bu bağlamda türetilmiş bir belge olarak ele alınabileceğini ön plana çıkarmaktadır.[44] İnsanlık ilkesi, esasında insani muameleyi, insanca yaşamayı ve insan onurun değerine saygı duymayı gerektirmektedir; ancak, insanlık ilkesinin bu muhkem yapı taşları, kuralların uygun bir ilkesi değil yasal sonuçlar taşıyan bir dizi ahlaki ilkeleridir.[45] *İkincisi*; insanlık ilkesi, silahlı çatışmaya taraf olanlar için savaşlarda kullanılan araç ve yöntemlerin sınırsız olmadığı fikrine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, insanlık ilkesi, Uluslararası İnsancıl Hukuk kapsamında spesifik anlama sahiptir.[46] Bu nedenle, insanlık ilkesi ayrım gözetme, askeri gereklilik, orantılılık, önlem alma ve gereksiz acı ve ıstıraba neden olmama gibi ilkelerle bütünleşmiş bir yapı içerisindedir.

---

41 "*Principle of humanity*" ifadesinin Türkçe'de "*insanlık ilkesi*", "*insanilik ilkesi*", "*insaniyet ilkesi*" ve *"insancıllık ilkesi*" gibi kullanımları bulunmaktadır. Bu kullanım muhteviyatına ilişkin farklılıktan değil, kullanım tercihinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı ele alınan bu çalışmada "*insanlık ilkesi*" kullanılacaktır.

42 SPARROW Rob, "Ethics as a Source of Law: The Martens Clause and Autonomous Weapons", ***Humanitarian Law & Policy,*** 2017, https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2017/11/14/ethics-source-law-martens-clause-autonomous-weapons/ (Erişim Tarihi: 03.03.2022); SOLIS, 326.

43 Asaro'ya göre, bazı çok taraflı sözleşmelerle insanlık ilkesinin kodifiye edilmesi ilkenin varlığının daha somut bir şekilde güçlendirilmesine olanak tanımaktadır. ASARO, s. 376.

44 ASARO, s. 376.

45 DOCHERTY/ MADDING/ SHAH, s. 4.

46 SPARROW, 2017.

İnsanlık ilkesinin anlamsal derinliğine ilişkin, eleştirilerin olmasını kaçınılmazdır. Nitekim Pustogarov'a göre, çok belirsiz ve çeşitli şekillerde ifade edilen insanlık ilkesinin hukuki normları ifade etmek için kullanılması uygun değildir; ayrıca söz konusu ilke, sadece silahlı çatışmaların yürütülmesinde değil aynı zamanda insan ilişkilerinin de daha geniş yelpazesinde yer almaktadır.[47] Yoram Dinstein ise anlaşma normunun yokluğunda, bir anlaşmanın reddedildiği veya artık yürürlükte olmadığı durumda, Uluslararası Teamül Hukuku'nun uygulanacağını "*insanlık ilkelerine*" atıfta bulunarak, bu belirgin hakikatin ötesine geçildiğini ve insanlık ilkesine yapılan imanın açık olmadığını vurgulamaktadır.[48]

Otonom silah sistemlerinin insanlık ilkesine uyum sağlayıp sağlayamayacağı noktasında tartışmalar, sıklıkla akademik çevrede zikredilmektedir. Görünen o ki insanlık ilkesine uyum sağlamak için insan denetimi olmaksızın hareket edebilme istidadına sahip olan otonom silah sistemleri, insanca muamele etmek ve insan yaşamına ve onuruna saygı göstermek zorundadır.[49] Diğer bir ifadeyle, başkalarına verilen zararı minimize etmeyi amaçlayan insancıl muamele, büyük ölçüde insanların birbirleri için hissettikleri şefkat ve empatinin bir dalıdır. Ancak otonom silah sistemleri, merhametten ve empatiden yoksundur.

Yapay zekâ ile donatılmış olan bu tür sistemler, hukuka aykırı hedef alma ve ölümleri önleyecek ve hem hukuki hem de etik yargıdan ve insanların sahip olduğu ölüme karşı doğuştan gelen dirençten azadedir. Başka bir ifadeyle, yaşam ve ölümle ilgili kararların bu tür sistemlere devredilmesi, Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku'nun aradığı insancıllık düzeyinin sağlanmasını ve bunun kontrolünü imkânsız kılabilecektir. Cansız makineler olarak algoritmalara dayalı otonom sistemlerin, yaşamsal kararlarda "*sivil*" ya da "*savaşanları*" da dikkate alarak "*insan*" unsurunu "*nesne"* hedeflere indirgemesi, insanın doğuştan sahip olduğu, başta yaşam hakkı olmak üzere, si-

47 Cenevre Sözleşmeleriyle koruma altına alınan yaralılar, hastalar, savaş esirleri ve sivillerin insani muamele görmesini öngören hükümler Uluslararası İnsancıl Hukuk'un ana muhtevasını oluşturmaktadır. PUSTOGAROV, s. 133.

48 DINSTEIN, ss. 72-73.

49 HICKLETON Marcus, "Shaky Foundations: 'Killer Robots' and The Martens Clause", Perth International Law Journal, 7(4), 2019, s. 55.

villerin temel haklarını ve savaşanların Uluslararası İnsancıl Hukuk çerçevesinde sahip oldukları hakları ihlal edecektir. Hülasa, otonom silah sistemlerinin çalışmasını mümkün kılan yazılım ve hedef almanın temelindeki algoritma, sayısal değerlerdir, döngüde insan olmadan tek başına insan yaşamının değerinin ve kaybının önemini tam olarak kavrayamaz ve insan onuruna saygı gösteremez.[50]

C. Kamu Vicdanının Gerekleri ve Otonom Silah Sistemleri

Martens Kaydı'nın bir diğer kurucu özelliği ise '*kamu vicdanın gerekleri*'dir. Kamu vicdanının gerekleri de insanlık ilkesi gibi farklı görüşlere konu olmakta ve kamu vicdanının ne olduğu konusunda tartışmaları içerisinde barındırmaktadır.[51] Pustogarov'a göre kamu vicdanının tanımlanmasında hukukçuların ve hukuki öğretilerin değerlendirilmesi, tek taraflı bakış açısını yansıtmaktadır. Söz konusu olan bu indirgemeci yaklaşımın ortadan kaldırılması, kitlesel bilgi araçlarının rolünün de değerlendirmeye dâhil edilmesiyle mümkündür.[52]

Kamu vicdanının gereklerini değerlendirme iki açıdan sağlanabilmektedir.

Birincisi, silahlı bir çatışmada taraf olanların tutum ve davranışlarını şekillendiren ve Uluslararası Teamül Hukuku da dâhil olmak üzere Uluslararası İnsancıl Hukuk'un gelişimini destekleyen "*kamuoyu*"dur.

İkincisi ise "*opinio juris*"in bir yansıması, başka bir ifadeyle, bir eylemin yasal bir zorunluluktan gerçekleştirildiğine dair inançtır.[53] Kamu vicdanının çeşitli şekillerde vücut bulacağını iddia eden Peter Asaro ise kamuoyu ve kamu vicdanı arasındaki farklılıkların dillendirilmesini salık vermektedir. Buna göre; kamuoyu, sosyal bilimler ve iletişim araştırmalarından edindiğimiz bilgileri göz ardı etmemize sebebiyet vermektedir; çünkü, kamuoyu manipülasyona ve propagandaya her daim açıktır.[54] Öte yandan kamuoyu, karmaşık konularda

50 DOCHERTY/ MADDING/ SHAH, s. 4.
51 GREENWOOD, ss. 34-35.
52 PUSTOGAROV, ss. 132-133.
53 MERON, s. 84.
54 ASARO, ss. 337-339.

–Milletlerarası Hukuk, yapay zekâ, otonom silah sistemleri gibi- yeterli düzeyde bilgilendirilmez. Dolayısıyla, bu durum kamuoyunun vicdanının belirlenmesinde tutarsız bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kamu vicdanının gerekleri hukuki görüşlere indirgenememekte, ahlaki vicdan (*moral conscience*) ise özel uzmanlık gerektirmemektedir.[55] Kamu vicdanının gerekleri, devletlerin ve bireylerin eylemlerini şekillendiren ortak ahlaki kurallara atıfta bulunmaktadır.[56] Ahlaki vicdan, sadece ahlaki bir müzakerenin sonucu değil aynı zamanda eylemin seçimi ve hangi eylemin uygun olduğuna dair inanç ya da görüştür. Yani ahlaki vicdan, hissedilen görev ve sorumluluğu, ahlaki müzakere süreçlerine bağlı ahlaki duyguları içermektedir.[57]

Kamu vicdanın gerekleri yasayı, hukuku ve kuralı, ahlakla şekillendirmekte ve savaş araç ve yöntemlerinin değerlendirilmesini elzem kılmaktadır. Bu bağlamda otonom silah sistemlerine ilişkin bir değerlendirme aşağıdaki sınıflandırma kapsamında gerçekleştirilebilmektedir:

- Kamuoyu yoklamaları/anketler
- Uzman görüşü
- Kamusal müzakere

1. Kamuoyu Yoklamaları/Anketler (*Polling the Public*)

Kamu vicdanının gereklerini tespit etmeye çalışmanın bir yolu da '*kamuoyu araştırmaları*'dır. Son dönemlerde birçok hükümet, hükümet dışı kuruluş, uzmanlar ve özel şirketler tarafından otonom silah sistemlerinin mahiyetini, mevcudiyetini, kullanımını ve etkisini saptamak için kamuoyu araştırmaları yapılmaktadır.

Haziran 2013'te Massachusetts Üniversitesi tarafından 1000 Amerikalı üzerinde yapılan araştırmada, katılanların % 55'i otonom silah sistemlerinin geliştirilmesinin ve kullanılmasının yasaklanması nok-

55 ASARO, s. 378.
56 MAY Larry, "Hobbes, Law, and Public Conscience", ***Critical Review of International Social and Political Philosophy***, 19(1), 2016, s. 12.
57 ASARO, s. 379.

tasında irade göstermiştir.[58] Araştırmaya katılanların % 20'si ise bu tür sistemlerin yasaklanıp yasaklanmaması noktasında kararsız bir tavır sergilemiştir. Bu tavır, kişilerin bilgi sahibi olmamasından ve teknolojinin önlenemez yükselişi karşısındaki korku ve belirsizliğe karşı ihtiyatlı davranmasından kaynaklanmaktadır.[59]

2015 yılında *Open Roboethics Initiative (ORi)* insan müdahalesi gerektirmeyen kuvvet kullanma yetisine sahip otonom silah sistemlerinin etik kontrolü, denetimi ve kullanımı hakkında sistematik bir çalışma yürütmüştür. Yapılan araştırmaya göre, elde edilen bulgular şu şekildedir:

- Otonom silah sistemlerinin –bütün çeşitleri dâhil- uluslararası yasağa tabi tutulmasını talep edenler % 67;
- Otonom silah sistemlerinin geliştirilmesini ve kullanılmasını talep edenler % 56;
- Otonom silah sistemlerinin saldırı amaçlı kullanılmaması gerektiğini savunanlar % 85;
- Silahlı çatışma esnasında otonom silah sistemlerinin yerine yarı otonom silah sistemlerinin kullanılması gerektiğini savunanlar % 71;
- Araştırmaya katılanların % 60'ı ise otonom silah sistemleri tarafından bir saldırıya uğramaktansa, yarı otonom silah sistemleri tarafından saldırıya uğramayı tercih etmiştir.[60]

Katılımcıları bu yönde karar almaya iten en temel saik ise korkudan, silahların güvensizliğinden ve silahların çoğalma riskinden ve hesap verebilirlik konusunda ortaya çıkan boşluktan kaynaklanmaktadır.[61]

Şubat 2017'de *The Ipsos Global Advisor* tarafından 23 ülkede yapılan ankete 18795 kişi katılmıştır. Ankete katılanların % 56'sı, otonom silah sistemlerine karşıt tutum içerisindeyken; % 24'lük bir ke-

58 CARPENTER Charli, "How Do Americans Feel About Fully Autonomous Weapons?", ***Duck of Minerva***, 2013, https://duckofminerva.com/2013/06/how-do-americans-feel-about-fully-autonomous-weapons.html (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

59 CARPENTER, 2013.

60 The Open Roboethics initiative (ORi), "The Ethics and Governance of Lethal Autonomous Weapons Systems: An International Public Opinion Poll", ***Vancouver,*** Canada, 2015, ss. 1-10.

61 The Open Roboethics initiative (ORi), ss. 4-8.

sim bu tür sistemlerin kullanılmasını ve geliştirilmesini öncelemiş ve % 19'lık bir kesim ise bu tür sistemlerin yasaklanıp yasaklanmaması noktasında kararsız bir tutum sergilemiştir. Ankette otonom silah sistemlerinin yasaklanmasına ilişkin en az destek veren ülkeler % 69 ile Rusya, % 67 ile Peru iken, % 66 ile İspanya ve Arjantin yasaklanmasına en çok destek veren ülkelerdir.[62] Küresel katılımcılar arasında erkeklerin % 29'u, kadınların ise % 20'si otonom silah sistemlerinin kullanılmasını desteklemektedir.[63]

3 Temmuz 2018'de yayınlanan ve yaklaşık 1000 Belçikalı ile yapılan ulusal çaptaki ankette, katılanların % 60'ı otonom silah sistemlerinin geliştirilmesini, üretilmesini ve kullanımını yasaklama girişimlerinin desteklenmesi gerektiğini düşünmekte, % 23'ü ise bu fikre katılmamaktadır.[64]

Ocak 2019'da "*Katil Robotları Durdurma Kampanyası ve İnsan Hakları İzleme Örgütü*" adına *The Ipsos Global Advisor* tarafından yapılan ankete göre, 26 ülkede[65] yetişkinlerin % 61'i otonom silah sistemlerinin kullanımına karşı olduklarını ifade etmiştir. Yaklaşık % 22'lik kısım, bu tür sistemlerin kullanımını ve geliştirilmesini desteklemiş, % 17'lik bir kısım ise yasaklanıp yasaklanmaması konusunda kararsız bir tutum sergilemiştir. Otonom silah sistemlerinin kullanılması ve geliştirilmesi noktasında verilen desteğin en yükseği % 37 ile Hindistan, % 41 ile İsrail, % 48 ile Japonya ve % 46 ile Brezilya'dan gelmiştir.[66] Öte yandan % 78 ile Türkiye, % 74 ile Güney Kore ve Macaristan gibi ülkeler, otonom silah sistemlerinin yasaklanmasına en yüksek oranda destek veren ülkelerdir.[67]

---

62 The Ipsos Global Advisor, "Three in Ten Americans Support Using Autonomous Weapons", ***The Ipsos***, 2017, https://www.ipsos.com/en-us/news-polls/three-ten-americans-support-using-autonomous-weapons (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

63 The Ipsos Global Advisor, 2017.

64 DOCHERTY, s. 31.

65 Ankete katılan 26 ülke sırasıyla şöyledir; Arjantin, Avustralya, Belçika, Brezilya, Kanada, Çin, Kolombiya, Fransa, Almanya, Büyük Britanya, Macaristan, Hindistan, İsrail, İtalya, Japonya, Meksika, Hollanda, Peru, Polonya, Rusya, Güney Afrika, Günay Kore, İspanya, İsveç, Türkiye ve ABD'dir.

66 The Ipsos Global Advisor, ***"Six in Ten (61%) Respondents Across 26 Countries Oppose the Use of Lethal Autonomous Weapons Systems"***, Research Findings, 2019, s. 1.

67 Campaign to Stop Killer Robots, ***"Global poll shows 61% oppose Killer Robots",*** 2019, https://www.stopkillerrobots.org/2019/01/global-poll-61-oppose-killer-robots/ (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

"*Public Opinion and The Politics of The Killer Robots Debate*" adlı çalışmasında Michael C. Horowitz, Amerikan kamuoyunun otonom silah sistemlerinin geliştirilmesine ve kullanılmasına yönelik desteğinin senaryoya ve bağlama göre değiştiğini öne sürmektedir:[68] Horowitz'e göre, Amerikan ordusunu ve askerlerini koruyorsa ve askeri zayiatı en asgari seviyeye düşürebiliyorsa, artan askeri ve operasyonel ihtiyaçları minimize edebiliyorsa ve güç mücadelesinde diğer devletlerin –Çin, Almanya, İsrail, Rusya, Birleşik Krallık-[69] geliştirme girişimleri varsa kamuoyunun otonom silah sistemlerine yaygın bir desteği söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, Amerikan kamuoyu nezdinde Amerikan kuvvetlerini korumak için otonom silah sistemleri tasarımlarına olan muhalefet, asgari düzeydedir. Çünkü kamuoyunda Amerikan birliklerini korumanın bir değer olduğu inancı hâkimdir.

Kamuoyu araştırmalarını sosyal kontrol aracı olarak gören Herbert Schiller, bu araştırmaların manipülatif bir doğaya sahip olduklarını da göz ardı etmemektedir. Bu nedenle, kamuoyu araştırmaları devletlerin politika üretmesinde, kamuoyunun etkilenmesinde, algı oluşturulmasında ve manipüle edilmesinde yadsınamayacak önemi haizdir. Nitekim Paulo Freire, insan zihninin manipülasyonunu *"bir çeşit fetih aracı"* olarak görmekte ve bunun kitleleri değiştirmede ve dönüştürmede önemli olduğunu iddia etmektedir.[70] Ancak kamuoyu araştırmaları, zihin yönetimi amacıyla bilinçli olarak ele alınsa da alınmasa da kamuoyu araştırmalarının doğrudan ya da dolaylı etkileri vardır.[71] Joseph Klapper ise bu durumu şu şekilde ifade etmektedir.

"Kitle iletişiminin son derece etkili olduğu bir başka alan daha vardır, bu yeni konular hakkında fikir oluşturmak şeklinde kendini belli eder. "Yeni konular" derken, ne bireyin ne ailesinin ne de eşinin dostunun fikir sahibi olmadığı konuları kastediyorum. Kitle iletişim araçla-

68 HOROWITZ Michael C., "Public Opinion and The Politics of The Killer Robots Debate", ***Research and Politics***, 3(1), 2016, ss. 1-4.

69 GOOSE Stephen, "The Future of Global Warfare: Killer Robots", ***Human Rights Watch***, November 20, 2012, https://www.hrw.org/news/2012/11/20/future-global-warfare-killer-robots (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

70 SCHILLER Herbert, ***Zihin Yönlendirenler***, (Çev.) Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul, 1993, s. 9.

71 SCHILLER, s. 264.

rının yeni konular hakkında fikirler oluşturulmasında etkili olması son derece doğaldır: bireyin savunma istidadı yoktur; dolayısıyla, iletişim olgusu savunmasız topraklar üzerinde pat diye düşüvermektedir. Bir kez fikir oluştuktan sonra bu fikri güçlendirmek kolay, değiştirmek ise son derece zordur. Bireyin karşısına ilk kez çıkan enformasyonu değerlendirebileceği mihenk taşı, fonksiyonu icra eden bir kaynağı mevcut değilse, fikir oluşturma süreci daha bir güç kazanıyor demektir. Böyleleri komünikasyon canavarının bütün bütün esiri olmaya mahkûmdurlar."[72]

Kamuoyu araştırmalarından elde edilen verilerde otonom silah sistemlerinin yasaklanmasına ilişkin desteğin arttığını gözlemlemek mümkündür. Ancak kamuoyu araştırmaları –bilhassa otonom silah sistemlerine ilişkin- kendi içerisinde bazı handikapları barındırmaktadır: *Birincisi,* kamuoyu ile kastedilenin tam olarak net bir saptaması söz konusu değildir: Kamuoyu, küresel bir halk mı yoksa belirli bir coğrafi alandaki yaygın görüş müdür? *İkincisi;* soruların soruluş tarzı ve kullanılan kavramsal çerçeve –otonom silah sistemleri mi, katil robotlar mı?- araştırmaya katılanların düşünceleri üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etki doğurmaktadır. Herbert Schiller'e göre, soruların bizzat kendileri değer yargılarının ürünleridir; dolayısıyla, yanlı görüşlerle donatılmıştır. Yani sorulan sorularla amaçlanan, bir çerçeve çizip, deneği bu çerçevenin dışına çıkmamaya zorlamaktadır.[73] Kamuoyu araştırmalarının geneli, toplumun belirli bir konudaki düşüncelerini tespit etmekten ziyade araştırma esnasında deneklerin sonuçlar yayınlandıktan sonra da tüm ulusun arzu edilen istikametlerde şuurunun biçimlendirilmesine hizmet etmektir.[74] *Üçüncüsü* ise bu tür sistemlere ilişkin bilgi eksikliği, rasyonel karar verme üzerinde menfi bir etkiye sahiptir.[75] Dolayısıyla, elde edilen verilerin kamuoyunun yaygın kanaatini oluşturup oluşturmadığı üzerine şüpheler varlığını devam ettirmektedir.

Dünya çapında yapılan kamuoyu araştırmaları, otonom silah sistemlerinin geliştirilmesi, üretilmesi ve kullanımına karşı yaygın bir

72 SCHILLER, s. 265.
73 SCHILLER, s. 265.
74 SCHILLER, s. 266.
75 SPARROW, 2017.

muhalefetin kanıtıdır. Nitekim yapılan araştırmalara katılanların ekseriyeti, yaşam-ölüm kararlarının makinelere/robotlara/sistemlere devredilmesine karşı çıkmışlardır. Bu bulgular, silahsızlanma faaliyetleri ve insan hakları aktivistleri/örgütleri, barış savunucuları, bilim insanları, din ve teknoloji alanındaki liderler tarafından yapılan açıklamalar ve kampanyalar ile daha da belirgin hale gelmiştir. Makalenin kapsamı nedeniyle detaylı bir biçimde ele alınmamış olsa da bölüm kapsamındaki tartışmalar, kamuoyunun niteliğini ve çeşitliliğini örneklemekte ve kamu vicdanının ön izlemesini sunmaktadır. Bu bağlamda, otonom silah sistemlerinin analiz edilebilmesi için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, bu aşamada otonom silah sistemlerinin kamu vicdanının gereklerini ihlal ettiği varsayımı ve iddiası çok erken ve kurgusaldır.

2. Uzman Görüşü (*Expert Opinion*)

Otonom silah sistemlerine karşı artan muhalefet, kamu vicdanının gerekleri ile çatıştığının göstergesidir. Silahlı çatışmalarda kuvvet kullanımı üzerinde insan kontrolünün otonom silah sistemleri aracılığıyla yitirileceğine dair inanç, uluslararası toplumun kayda değer bir kesimi tarafından kabul edilmektedir. Nitekim bugüne kadar, 30 devlet bu tür sistemlerin yasaklanmasına ilişkin açık destek vermiştir.[76] Ancak yapay zekânın askeri sistemlerde etkisi yadsınamaz bir gerçektir ve bu etki, her geçen gün kendisini daha fazla hissettirmektedir. Yapay zekânın kabul edilebilir ve kabul edilemez kullanımlarının ayırt edilmesi günümüzde elzem hale gelmiştir. İnsan müdahalesi olmaksızın hedefleri seçip ve angaje olabilen bu tür sistemler, hem devletler ve hem de bireyler için tehdit oluşturmaktadır. Öte yandan bu tür sistemler, gözetim ve veri sistemleri ile bağlantılı olduğundan baskı aracı haline gelebilecektir. Ayrıca silahlanma yarışına neden olacaktır. Böyle bir silahlanma yarışının mevcudiyeti ulusal ve küresel güvenlik için yüksek bir önem arz etmektedir. Bu nedenle, otonom silah sistemlerinin üretilmesine, geliştirilmesine,

76 Cezayir, Arjantin, Avusturya, Bolivya, Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Cibuti, Ekvator, Mısır, El Salvador, Gana, Guatemala, Vatikan, Irak, Ürdün, Meksika, Fas, Namibya, Nikaragua, Pakistan, Panama, Peru, Filistin, Uganda Venezuela ve Zimbabve. The Campaign to Stop Killer Robots, "***Country Views on Killer Robots***", 25 October 2019, ss. 1-2.

ticaretine ve kullanımına karşı ortak bir tavır kadar, teknoloji şirketlerinin/kurumlarının yanı sıra liderlerin, politika yapıcıların, bilim insanlarının, yapay zekâ uzmanlarının ve diğer katılımcıların desteği elzemdir. Bu bağlamda 247 teknoloji üreten şirket, otonom silah sistemlerinin üretilmesi, geliştirilmesi, kullanılması ve ticaretine karşı çıkmıştır.[77] Nitekim Kanadalı robotik üreticisi *Clearpath Robotics/ OTTO Motors,* otonom silah sistemlerinin yasaklanmasına ilişkin net bir tutum alan ilk robot şirketidir. *Clearpath Robotics/OTTO Motors,* yapmış olduğu açıklamada askeri müşteriler ile çalışmaya devam edeceklerini ancak insanı döngüden çıkartan silahlı robot üretmeyeceklerini taahhüt etmiştir.[78]

Otonom silah sistemlerine ilişkin çok sayıda bilim insanı ve yapay zekâ uzmanı, bu tür silah sistemlerinin yasaklanmasına taraf olmuştur. *Future of Life Institute* tarafından otonom silah sistemlerinin yasaklanmasına ilişkin imza kampanyası düzenlenmiş ve kampanyaya aralarında Stuart Russell, Nils J. Nilsson, Peter Norving, Mustafa Süleyman, Noel Sharkey ve Oren Etzioni'nin de bulunduğu yapay zekâ ve robotik araştırmaları uzmanı 4667 kişinin yanı sıra Stephen Hawking, Elon Musk, Steve Wozniak, Joan Tallinn, Max Tegmark, Noam Chomsky'nin de aralarında yer aldığı 26863 kişi diğer araştırmacılar kategorisinde imza kampanyasına destek vermiştir.[79] New South Wales Üniversitesi yapay zekâ uzmanı Toby Walsh ise insan denetimi olmadan hareket edebilen otonom silah sistemlerinin çok yakın bir gelecekte var olabileceğini, bu nedenle de bu tür silah sistemlerinin yasaklanması gerektiğini savunmaktadır. Walsh, 1995

77 Google DeepMind Montreal Institute for Learning Algorithms; Center for Human-Compatible AI; Clearpath Robotics/OTTO Motors; University College London (UCL); Silicon Valley Robotics; The Swedish AI Society; Italian Association for Artificial Intellicence (AI*IA); European Association for Artificial Intelligence (EurAI); French Transhumanist Association – Technoprog gibi çok sayıda yapay zekâ ve robotik şirketleri ve kurumları bu yasak çağrısına karşılık vermişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Future of Life Institute, ***"Lethal Autonomous Weapons Pledge"***, 2015, https://futureoflife.org/lethal-autonomous-weapons-pledge/?cn-reloaded=1(Erişim Tarihi: 03.03.2019)

78 HENNESSEY Meghan, "Clearpath Robotics Takes Stance Against 'Killer Robots'", ***Clearpath Robotics***, 2014, https://clearpathrobotics.com/blog/2014/08/clearpath-takes-stance-against-killer-robots/ (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

79 İmza kampanyasına toplamda 30717 kişi katılmıştır. Yapay zekâ/robotik araştırmacılarının ve diğer destekçilerin tam listesi için bkz. Future of Life Institute, ***"Autonomous Weapons: An Open Letter from AI & Robotics Researchers",*** 2016, https://futureoflife.org/2016/02/09/open-letter-autonomous-weapons-ai-robotics/ (Erişim Tarihi: 11.01.2022)

tarihli Kör Edici Lazer Silahlarını Yasaklayan Sözleşmeye benzer "*önleyici bir yasak anlaşmasının*" otonom silah sistemleri için de yapılması gerektiğini savunmuştur.[80]

Dini liderler, dini temsilciler –Budist, Katolik, Müslüman, Yahudi, Protestan ve Quaerker- ve inanç temelli örgütler[81] otonom silah sistemlerinin geliştirilmesi, üretilmesi ve kullanımına karşı dinlerarası bildiriyi imzalamıştır. *PAX ve PAX Christi International* girişimiyle hazırlanan dinlerarası bildiride, otonom silah sistemlerinin silahlı çatışmalarda kullanılması halinde ortaya çıkabilecek sorunlara -robotik savaş ile insan onurunun zedeleneceği, insan yaşamının kutsallığının ihlal edileceği, sivil-muharip ayrımı gözetilmeyeceği, sorumluluk ve hesapverebilirlik konularında boşluk ortaya çıkaracağı, savaşa başvurmanın eşiğini düşüreceği gibi- vurgu yapılmıştır.[82] PAX Güvenlik ve Silahsızlanma Programı Direktörü Miriam Struyk'a göre, söz konusu olan dinlerarası bildiri, "*otonom silah sistemlerinin -katil robotların- gelişimiyle ilgili endişelerin toplum içinde geniş çapta paylaşılmasına, hedefleri seçebilen ve herhangi bir insan müdahalesi olmadan hedeflere angaje olabilen silahların geliştirilmesinin çok endişe verici bir fikir olduğuna ve bu nedenle, savaş otomasyonu trendine ciddi bir şekilde bakılması gerektiğine"* ilişkin fikri bir katkı sunmuştur."[83]

Otonom silah sistemlerinin geliştirilmesine ve kullanılmasına karşı önleyici bir yasağı savunan Nobel Barış Ödülü kazanan çok sayıda kişi -20 kişi- ve ilgili kuruluş, ortak bir bildiri yayınlamıştır.[84]

---

80 DREIFUS Claudia, "Toby Walsh, A.I. Expert, Is Racing to Stop the Killer Robots",***The New York Times***, July 30, 2019, https://www.nytimes.com/2019/07/30/science/autonomous-weapons-artificial-intelligence.html (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

81 Bildiriye taraf olan dini liderler, dini temsilciler ve inanç temelli örgütlerin tam listesi için bkz. PAX ve PAX Christi International, ***"Interfaith Declaration in support of a Ban on Fully Autonomous Weapons",*** 2016, https://paxnl.org/wp/wp-content/uploads/2015/12/Signatories-listDecember-2016.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

82 PAX ve PAX Christi International, 2016.

83 PAX for Peace, ***"Religious Leaders Call for a Ban on Killer Robots",*** 2014, https://www.paxforpeace.nl/stay-informed/news/religious-leaders-call-for-a-ban-on-killer-robots (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

84 Otonom silah sistemlerine karşı önleyici yasağı savunan Nobel Barış Ödülü alan Kişiler: Mairead Maguire (1976); Adolfo Pérez Esquivel (1980); President Lech Walesa (1983); Archbishop Desmond Tutu (1984); President Oscar Arias Sánchez (1987); Rigoberta Menchú Tum (1992); President F.W. de Klerk (1993); President José Ramos-Horta (1996); Jody Williams (1997); John Hume (1998); Shirin Ebadi (2003); Muhammad Yunus (2006); Leymah Gbowee (2011); Tawakkol Karman (2011). Kuruluşlar: Organizations: American Friends Service Committee (The Quakers) (1947) – Shan Cretin, General Secretary; Amnesty In-

Amerikan Savunma Bakanlığı ve Google işbirliğinde 2017'de hayata geçen *Project Maven,* yapay zekayı savaş alanı teknolojisine entegre etmek için askeri bünyede gerçekleştirilen kampanyanın bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır.[85] Algoritmik savaşın en somut tezahürlerinden biri olan *Project Maven* ile hareketli ya da hareketsiz görüntülerden elde edilen nesneleri bağımsız olarak tespit etmek için biyolojik olarak ilham olunan sinir ağlarını ve derin öğrenmeyi kullanmaktadır.[86] Ancak yapay zekânın gözetim ve silah sistemlerinde kullanılmasına ilişkin kaygılar nedeniyle Google, Amerikan Savunma Bakanlığı ile yürüttüğü projeyi durdurma kararı almıştır. Özellikle Google bünyesinde bulunan (*Boston Dynamics- Schaft – DeepMind*) şirketlerin bu düzlemde yer alması yasaklanmıştır. Bu kararın alınmasında ise Google çalışanlarının güçlü lobicilik faaliyetleri etkili olmuştur.[87]

Uluslararası Robot Silahları Kontrolü Komitesi (*International Committee for Robot Arms Control - ICRAC-*) bünyesinde yer alan Noel Sharkey, Jürgen Altmann, Denise Garcia, Matthew Bolton, Frank Sauer ve Peter Asaro gibi çok sayıda uzman ve araştırmacı, otonom silah sistemlerinin düzenlenmesine/yasaklanmasına yönelik müzakere ortamının oluşturulmasını, bu tür sistemlerde anlamlı bir insan kontrolünün kaçınılmaz olduğunu ve bu tür sistemlerin sadece nükleer silahlar ile silahlandırılmamasını, aynı zamanda robot uzay silahlarının geliştirilmesine, konuşlandırılmasına ve kullanılmasına yönelik yasağı savunmaktadır.[88]

---

ternational (1978) – Salil Shetty, Secretary-General; International Campaign to Ban Landmines (1997) – Sylvie Brigot-Vilain, Executive Director; International Peace Bureau (1910) – Colin Archer, Secretary-General; International Physicians for the Prevention of Nuclear War (1985) – Michael Christ, Executive Director; Pugwash Conferences on Science and World Affairs (1995) – Jayathana Dhanapala, President. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nobel Women's Initiative, ***"Nobel Peace Laureates Call For Preemptive Ban On "Killer Robots",*** May 12, 2014, https://nobelwomensinitiative.org/nobel-peace-laureates-call-for-preemptive-ban-on-killer-robots/?ref=204 (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

85 SAYLER Kelley M., "Artificial Intelligence and National Security", ***Congressional Research Service***, November 21, 2019, s. 10.

86 KASAPOĞLU Can/ KIRDEMİR Barış, "Wars of None: Artificial Intelligence and The Future of Conflict", ***The Centre for Economics and Foreign Policy Studies (EDAM): Foreign Policy & Security,*** (8), 2019, s. 18.

87 SAYLER, ss. 18-19.

88 International Committee for Robot Arms Control (ICRAC), ***"Mission Statement",*** 2019, https://www.icrac.net/about-icrac/ (Erişim Tarihi: 03.03.2019)

Katil Robotları Durdurma Kampanyası Koordinatörü ve aynı zamanda *İnsan Hakları İzleme Örgütü* Silah Departmanı Savunucusu olan Mary Wareham ve çok sayıda uzmanın hazırlanmasına destek verdiği raporda, bilhassa bir kere aktive edildiğinde, herhangi bir insan girdisi ve etkileşimi olmadan hedefleri seçip angaje olabilen sistemlerin geliştirilmesi, üretimi ve kullanılması konusunda önleyici bir yasak savunulmaktadır. Ayrıca raporda, yasak kararının BM bünyesinde alınmasına ve bu tür sistemler üzerinde insan operatörünün anlamlı bir kontrolünün olmasına ilişkin ihtiyaç özellikle vurgulanmıştır.[89]

Teknoloji endüstrisinde yer alan yatırımcılar da otonom silah sistemlerinin ortaya çıkarmış olduğu etik, ahlaki ve hukuki kaygılara karşı refleks göstermeye başlamıştır. Bilhassa 2016 yılında Norveç Hükümeti Küresel Emeklilik Fonu Etik Konseyi (*The Council on Ethics for the Government Pension Fund Global -GPFG-*) otonom silah sistemlerinin evrensel kurallara aykırı olup olmadığına karar vermek için bu tür sistemlerin geliştirilmesine yönelik yatırımları takip edeceğini bildirmiştir.[90] Ayrıca GBFG Etik Konseyi, Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi (*Certain Conventional Weapons Convention -CCW-*) kapsamında ya da bu kapsam dışındaki alternatif süreçlerle ilgili gelişmeleri izlemeyi ve çeşitli kurum/kuruluş/uzmanlarla kurulacak temaslarla teknolojik ilerlemeleri takip etmeyi de taahhüt etmiştir.

Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı, hedefleri seçme ve hedeflere angaje olma gibi kritik işlevlere sahip olan sistemler üzerinde anlamlı bir insan kontrolünün gerekliliğini vurgulamakta ve bu tür sistemlerde ahlaki ve hukuki kaygıların giderilmesinin ve bu tür sistemlerin Martens Kaydı ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesinin elzem olduğunu uluslararası kamuoyuna ilan etmektedir. [91]

89 DONALDSON Ben/CARVER Fred/ ALLDE Ellen, "Killer Robots: Who is Making the Decisions?", ***United Nations Association – UK***, September 2018, s. 4.

90 Council on Ethics for the Norwegian Government Pension Fund Global Annual Report 2015, ***"The Weapon Criterion and the Development of Autonomous Weapons"***, 1 February 2016, ss. 18-19.

91 ICRC, ***"Expert Meeting on Lethal Autonomous Weapons Systems",*** 15 November 2017, https://www.icrc.org/en/document/expertmeetinglethalautonomous-weapons-systems(Erişim Tarihi: 03.03.2022)

Bağlantısızlar Hareketi (*Non-Aligned Movement - NAM-*) ve Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesine taraf devletler adına Venezuela tarafından yapılan çağrıda, otonom silah sistemleri için hukuki olarak bağlayıcı bir mekanizmanın gerekliliği vurgulanmıştır.[92] Ayrıca çağrıda, otonom silah sistemlerine ilişkin teknik, etik, ahlaki, hukuki endişeler ve uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditler de ele alınmıştır.[93] Devletlerin bu yöndeki kaygıları, kamuoyunun kaygılarıyla örtüşmekte ve otonom silah sistemlerinin kamu vicdanın gereklerini ihlal ettiği iddialarını desteklemektedir.

Martens Kaydı'nda yer alan karakteristik ilkeler, 2013'ten günümüze olan tartışmalarda sık sık yer almıştır. BM Raportörü Christof Heyns, otonom silah sistemlerine ilişkin kapsamlı endişelerini dile getirmiştir. Bu endişeler; savaş ve barış esnasında insan yaşamının korunması, Uluslararası İnsancıl Hukuk'un gerekliliklerine ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku kapsamındaki insan yaşamını koruyan standartlara ne ölçüde uymak üzere programlanabilecekleri noktasında belirmektedir.[94] Ayrıca sorumluluk ve hesap verebilirlik konularındaki boşluk giderilmeden otonom silah sistemlerine insanlar üzerinde ölüm ve yaşam kararlarının verilemeyeceğini de ifade eden Heyns, devletlere ulusal bir moratoryum ilan edilmesini salık vermektedir.[95]

BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, "*insan katılımı olmaksızın insanların yaşam ve ölümüne karar verme yetkisinin makinelere devredilmesinin politik olarak kabul edilemez ve bu durumun ahlaki*

92 UN CCW/GGE.1/2018/WP.1(28 March 2018), prg. 3, 9.

93 Bağlantısızlar Hareketi (*Non-Aligned Movement -NAM-*) ve Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi'ne taraf devletler Devlet Uzmanlar Grubu (*Group of Governmental Experts -GGE-*) bünyesindeki müzakereleri desteklemekte, tartışmaların ise her zaman açık, şeffaf ve evrensel katılıma açık olmasını talep etmekte ve mevcut tartışmaları (hukuki, ahlaki, etik, teknik) ise göz ardı etmemektedir. Bu nedenle Bağlantısızlar Hareketi, otonom silah sistemlerine ilişkin somut tartışmalarda yer almasını öngördüğü unsurlar şunlardır: i) otonom silah sistemlerinin Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku dâhil olmak üzere Milletlerarası Hukuk'a uygunluğu; ii) otonom silah sistemlerinin ortaya çıkardığı hukuk dışı eylemlerden devletlerin sorumluluğu; iii) otonom silah sistemlerinin ortaya çıkardığı etik ve ahlaki kaygılar, silahların otonomisi, ölümcüllüğü ve kritik işlevleri üzerindeki tartışmalar; iv) Silahlanma yarışı riski ve devletler arasındaki teknoloji açığı; v) otonom silah sistemlerinin uluslararası ve bölgesel barış ve güvenliğe etkisi; vi) uluslararası bağlayıcılığı olan sözleşmeler, teamül kuralları, yasaklar ve otonom silah sistemleri ile ilgili düzenlemelerdir. UN CCW/GGE.1/2018/WP.1(28 March 2018), prg. 4.

94 UN GA/HRC/23/47 (9 April 2013), prg. 31, 70, 75.

95 UN GA/HRC/23/47, (9 April 2013), prg. 108, 111, 113.

açıdan iğrenç olduğunu; dolayısıyla, otonom silah sistemlerinin Milletlerarası Hukuk tarafından yasaklanması gerektiğini" ifade etmiştir.[96] Ayrıca Guterres "*silah sistemlerinin kullanımına ilişkin kararlar için insan sorumluluğunun korunması gerektiğini; çünkü hesap verebilirliğin makinelere aktarılamayacağını"* vurgulamıştır.[97]

Sonuç olarak, anlamlı bir insan kontrolü olmaksızın otonom silah sistemlerinin silahlı çatışmalarda kullanılmasıyla kuvvet kullanımı üzerinde kontrolün yitirileceğine dair inanç -uzmanlar, dini temsilciler, uluslararası örgütler ve şirketler gibi- uluslararası toplumun muhtelif kesimleri tarafından dile getirilmektedir. Dolayısıyla, otonom silah sistemleri tasarlanırken hukuki ve etik değerlere uygunluğu bu tür sistemlerin üretiminin, kullanımının ve ticaretinin belirlenmesinde etkili olacaktır.

3. Müzakereci Demokrasi/ Kamusal Müzakere (*Deliberative Democracy / Public Deliberation*)

Tartışmalı bir doğaya sahip olan otonom silah sistemlerinin tasarlanmasına, edinilmesine ve kullanımına ilişkin etik kaygılar belirmektedir. Bilhassa otonom sistemlerin hedef belirleme ve hedefe angaje olma kararlarına ilişkin yöntem ve sınırların tespit edilmesi ve nihayetinde hesapverebilirliği sağlamak için bu tür sistemlerde anlamlı bir insan kontrolünün diğer bir ifadeyle döngüde insanın olması elzemdir. Bu insicamda, otonom silah sistemlerinin eylemlerini insani değerlerle ve normlarla uyumlu hale getirmek için ileri sürülen ve benimsenen yaklaşımlardan biri "Değerler için Tasarım (*Design for Values*)" yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, hukuki ve insancıl değerleri otonom silah sistemlerine bilinçli bir şekilde dâhil etmek için kullanılabilir.[98] Bu anlamda öncelikle "*değerler*"den ne anlaşılması gerektiği belirlenmelidir.

Otonom silah sistemleriyle ilgili "*değerler*" üzerine araştırma, nispeten daha detaylı ve felsefi bir çalışmanın konusudur, akademik hu-

96 UN SG/SM/19512-DC/3797, (25 March 2019)
97 UN SG/SM/19512-DC/3797, (25 March 2019)
98 VERDIESEN Ilse / DIGNUM Virginia, "Value elicitation on a scenario of autonomous weapon system deployment: a qualitative study based on the value deliberation process", ***AI and Etbics***, 2022, s. 1.

kuk literatüründe bilhassa Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku'nda "*değerler*"den açıkça bahsedilmese bile birçok çalışma, bu durum üzerinde durmuştur: Askeri etik alanında A. M. Johnson ve Sidney Axinn, yalnızca insanların kendilerine ahlaki emirler verebileceğini, makinelere ise algoritmalar aracılığıyla takip etmeleri gereken komutların insanlar tarafından verilebileceğini, öte yandan bir makinenin, ahlaki olarak adlandırılan bir eylemi tekrarlayabileceğini, ancak ahlakın, başka birini takip ederek kazanılamayacağını sorumluluk, insana yönelik zararın azaltılması, insan onuru, insanın duyarlılığı ve insanın fedakârlığı gibi kavramlar üzerinden tartışmıştır.[99] Gökhan Güneysu, algoritmalara bağlı olarak, öldürme eylemlerini yerine getiren otonom sistemlerin, insan hayatı hakkında herhangi bir pişmanlık veya kaygı gibi duygular beslemesinin mümkün olamayacağını ve bu tür sistemlerin, akıl yürütme kapasitesine de ulaşamayacağını vurgulamıştır.[100] Peter Asaro, insan öldürmede insan yargısının gerekliliğini ve adaletin ise otomatikleştirilemeyeceğini savunmuştur.[101] Noel Sharkey ve Lucy Scuhman ise silahlı çatışmaların ortaya çıkardığı belirsiz ortamda özellikle öldürmeye yönelik kararlarda, otonom hareket etmenin yerine, insanların bu tür sistemlerin kullanımına ilişkin kararlarından sorumlu tutulmasını sağlamak için gereken özenin gösterilmesi gerektiğinin inancındadır.[102] Bu bağlamda "*Değerler için Tasarım*"da esas alınacak değerlerin ne/neler olacağını belirlemek ve ortaya çıkarmak amacıyla kullanılan yöntemlerden biri de "*müzakereci demokrasi*" ve onun en temel enstrümanı olan "*kamusal müzakere*"dir.

Müzakereci demokrasiyi "*kişilerin herhangi bir konuda karara varmadan önce, argümanlar temelinde veya gerekçeli olarak birbirlerini ikna etmeyi ve bu sayede ortak bir karara ulaşmayı sağlayacak şekilde aralarında istişare etme süreci*"[103] olarak tanımlayan Mustafa

99 JOHNSON Aaron M. / AXINN Sidney, "The Morality of Autonomous Robots", ***Journal of Military Ethics***, 12(3), 2013, s. 135.

100 GÜNEYSU Gökhan, ***Otonom Silah Sistemleri: Bir Uluslararası Hukuk İncelemesi***, Nisan Kitabevi, Eskişehir, 2022, s. 43.

101 ASARO Peter, "On banning autonomous weapon systems: human rights, automation, and the dehumanization of lethal decision-making", ***IRRC***, 94(886), 2012, ss. 696-700.

102 SHARKEY Noel / SUCHMAN Lucy, "Wishful Mnemonics and Autonomous Killing Machines", ***AISB Quarterly***, (136), 2013, ss. 19-20.

103 ERDOĞAN Mustafa, "Müzakereci Demokrasi ve Sınırları", ***İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 11(22), Güz 2012/2, s. 27.

Erdoğan, müzakereci demokrasinin katılımcı, güçlü ve radikal demokrasi gibi görüşlerin hepsiyle ilintili olmakla beraber, onlardan daha hacimli olan ve felsefi ve ahlaki öncülleri daha güçlü görünen bir öğreti olduğunu iddia etmektedir.[104] Yani müzakereci demokrasiyi diğer demokrasi türlerinden ayıran en temel fark "*iletişimin ideal olarak gerçekleşme biçimi ve vatandaşların bu sorunla karşılaşma şekli*"dir.[105] Müzakereci demokrasi, kolektif karar almanın iyileştirilmesi ile ilgili siyasi araştırma alanı olmasının yanı sıra siyaseti ve kamusal alanı dönüştürmenin yollarını bulma girişimi olarak zuhur etmektedir.[106]

Müzakereci demokrasinin en temel enstrümanı "*kamusal müzakere*"dir. Kamusal müzakere, bu anlamıyla müzakereci demokrasinin en temel bileşenidir. Müzakereci demokrasinin savunucularından biri olan *Jürgen Habermas*'a göre, kamusal müzakere "*yalnızca karşılıklı etik anlaşmasıyla değil, aynı zamanda dengelenmesi ve mutabakatla, rasyonel araç seçimiyle, ahlaksal temellendirmeyle ve hukuki bağlamın sınanmasıyla ortak iradenin oluşturulduğu iletişim biçimlerindeki çeşitliliğe yer vermekle olanaklıdır*".[107] Müzakere anlamındaki demokrasi kavramına da siyasi kamuoyuyla tüm toplumu ilgilendiren sorunların algılanmasını, ele alınmasını ve onlarla özdeşleştirilmesini sağlayan bir arenayı oluşturan, yerinden yönetilen bir toplum iması denk gelmektedir.[108]

Kamusal müzakere, esasında vatandaşların kendi siyasi tercih ve yönelimlerini oluşturmalarında yardımcı olmak ve tasarlanmış çeşitli iletişim modellerini oluşturmak için kullanılan kavramdır. Mamafih, kamusal müzakere, birtakım ayırt edici niteliklere sahiptir:

- Kamusal müzakere, yalnızca uzmanlarla ilgili değil, statü ve konum önemli olmayacak şekilde yapılandırılmıştır;
- Kamusal müzakere, fırsat eşitliğini gerektirmektedir;

104 ERDOĞAN, s. 26.

105 DRYZEK John/ NIEMEYER Simon, ***"What is Deliberative Democracy?",*** February 15, 2012, http://deldem.weblogs.anu.edu.au/2012/02/15/what-is-deliberative-democracy/ (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

106 DRYZEK/ NIEMEYER, 2012.

107 HABERMAS Jürgen, "***Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*** (8.Baskı), (Çev.) İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 158.

108 HABERMAS, s. 163.

- Kamusal müzakere, bir diyalog ve tartışmadan farklı olarak tercih çalışmalarıyla ilgilidir;
- Kamusal müzakere, çeşitlilik gerektirmektedir –katılım sağlayan her birey bilinçli bir şekilde çeşitliliği temsil etmektedir-;
- Kamusal müzakere, fikir birliği veya uzlaşma değil, ortak bir zemin arama girişimidir.[109]
- Bütün bunlara ek olarak kamusal müzakere politikayı/kamusal alanı dönüştürme girişimidir.[110]

Müzakereci demokrasi/kamusal müzakere bağlamında kamu vicdanın gerekleri ilkesini daha iyi anlayabilmek için "halkın vicdanı (*conscience of the public*)" ile "kamu vicdanı (*the public conscience*)" arasındaki ayrımın net bir şekilde ayırt edilmesi gerekmektedir. Halkın vicdanı sadece bir görüş topluluğuna işaret ederken, kamu vicdanı ise müzakerenin sonuçlarını ifade etmektedir.[111] Bu tür müzakere süreçleri hukuki ve akademik çevrelerde dâhil olmak üzere birçok formda gerçekleşmektedir. Bu nedenle, kamu vicdanı gereklerinin olabildiğince geniş bir toplumda, birden fazla düzeyde yürütülen açık kapsayıcı bir müzakere sürecinin sonuçları olarak anlamamız gerekmektedir.[112] Ancak müzakereci demokrasiye/kamusal müzakereye getirilen eleştiriler, kamu vicdanın gerekleri ilkesinin, otonom silah sistemleri kontekstinde değerlendirilmesine engel teşkil etmektedir. Bu durum, birkaç madde ile şu şekilde kategorize edilebilmektedir:

i) Müzakereci demokrasi/kamusal müzakere, seçkinci ve oligarşik bir potansiyel -yeterince üzerinde durulmamış fikirlerin, görüşlerin ve tercihlerin dışlanma tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır- taşımaktadır;

ii) Müzakereye üstün bir meziyet atfetmek, çoğu vatandaşın yaşam tarzına uygun düşmemektedir;

109 Humanities and Social Sciences, "***What is Public Deliberation",*** The University of Houston-Downtown, 7/11/2019, https://www.uhd.edu/academics/humanities/news-community/center-public-deliberation/Pages/uhd-cpd-what-is.aspx (Erişim Tarihi: 03.03.2019)

110 DRYZEK/ NIEMEYER, 2012.

111 SPARROW, 2017.

112 SPARROW, 2017.

iii) Rasyonel bir kamusal müzakerenin her zaman ortak bir mutabakat oluşturacağına dair inanç sorunludur;

iv) Müzakereci demokraside, müzakereye katılanların mutlak bilgiye sahip olduğu varsayılmakta ancak toplumun karmaşık yapısı, bilginin toplumda dağılmışlığı ve insanlar arası ilişkilerin dinamik niteliği nedeniyle belli bir alanda herhangi bir siyasal kararla ilgili bütün faktörlerin bilgisine sahip olan hiçbir öznenin olmadığı göz ardı edilmektedir;

v) Müzakereci demokrasi, iktisadi güçten kaynaklanan hiyerarşik ilişkilere son vermek isterken, sözlü müzakereyi öne çıkarttığı için, bu kez kendisi sözlü ikna yeteneğine dayanan yeni güç ilişkilerine yol açabilmektedir;

vi) Müzakereci demokrasi, kutuplaşmaya yol açabilmekte, radikal ve çoğunlukta olan kişi ve düşüncelerin harici görüş ve tutumda olanları baskılama potansiyeli ortaya çıkmaktadır;

vii) Müzakereci demokrasi, karşılıklı anlayışı zedeleyebilecek ve toplumsal çatışmayı tetikleyebilecek düşüncelerin oluşmasına da olanak tanımaktadır.[113]

Sonuç olarak, müzakereci demokrasi/kamusal müzakere bağlamında, otonom silah sistemlerine ilişkin düzenleyici bir mekanizma geliştirmenin zorluğu, var olan tartışmalarla daha da güçleşmektedir. Çünkü modern savaş alanlarına otonom silah sistemlerinin transfer edilmesi, ahlaki kargaşaya yol açabilecek bir dizi hukuki ve etik soruna yol açacaktır. Hâlihazırda mevcut teknolojik durum, yapay zekâ algoritma seviyesinin, insan akıl yürütme düzeyine erişemediğini göstermektedir.[114]

IV. Martens Kaydı'nın Otonom Silah Sistemleri Bağlamında Spekülatif Yorumu

Otonom silah sistemlerinin yasaklanıp yasaklanmayacağına ilişkin tartışmalarda Martens Kaydı, önemli bir yer tutmaktadır. Bu

113 ERDOĞAN, ss. 32-39.

114 KOWALCZEWSKA Kaja / KIJEWSKA Barbara, War Algorithms in Modern Deliberative Democracies: Parliamentary Technology Assessment as a Public Conscience Discovery Tool?", ***Revista Teoria Jurídica Contemporânea***, (7), 2022, ss. 3-4.

bağlamda, iki eğilim ön plana çıkmaktadır: Birincisi; *Martens Kaydı, otonom silah sistemleriyle ilintilidir ve Martens Kaydı ile önleyici bir yasak getirilebilir.* Başka bir ifadeyle, Martens Kaydı'nı Milletlerarası Hukuk'un bütünleşmiş bir parçası olarak ele alanlar, mevcut anlaşmaların ve düzenlemelerin otonom silah sistemlerini düzenlemek için yeterli olmadığını iddia etmektedirler. İnsan Hakları İzleme Örgütü,[115] Marie Jacobsson,[116] Christof Heyns,[117] Bradley Jay Strawser,[118] Robert Sparrow,[119] Peter Asaro,[120] Denise Garcia,[121] Amanda Sharkey[122] ve Mark Gubrud[123] gibi birçok araştırmacı, akademisyen ve hükümet dışı kuruluş otonom silah sistemlerinin Martens Kaydı'nı ihlal ettiğini iddia etmiştir. Ancak ihlal olduğunu iddia edenler, Martens Kaydı'na ilişkin farklı hükümler üzerinden argümanlarını somutlaştırmıştır. Thompson Chengeta, Martens Kaydı'nın insanlık ilkesi ve kamu vicdanın gerekleri bağlamında ele alınmasını ve otonom silah sistemleri üzerinde "*anlamlı bir insan kontrolünün gerekliliği*"ni vurgulamıştır.[124] Benzer şekilde Robert Sparrow ve Jasper van Beurden, insan gözetimi olmadan ölüm-kalım kararlarını almayı mümkün kılan silah sistemlerinin konuşlandırılmasının, hem insanlık ilkesini hem de kamu vicdanın gerekleri ile ters düşebileceğini iddia etmiştir.[125]

---

115 DOCHERTY Bonnie, ***Losing Humanity: The Case Against Killer Robots***, Human Rights Watch (HRW) and Harvard Law School's International Human Rights Clinic (IHRC), 2012, s. 35.

116 JACOBSON Marie, "Modern Weaponry and Warfare: The Application of Article 36 of Additional Protocol I By Governments", (Ed.) Anthony M. Helm, ***The Law of War in the 21st Century: Weaponry and the Use of Force International Law Studies*** Naval War College Press, Newport, 2006, s. 184.

117 UN GA/HRC/23/47, (9 April 2013), prg. 89.

118 STRAWSER Bradley Jay, ***Killing By Remote Control: The Ethics of an Unmanned Military***, Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 237.

119 SPARROW Robert, "Robotic Weapons and the Future of War", (Eds.) J. Wolfendale and P. Tripodi, ***New Wars And New Soldiers: Military Ethics İn The Contemporary World***, Ashgate Publishing, Burlington, 2011, s. 11.

120 ASARO Peter, "How Just could A Robot War Be?", (Eds.) A. Briggle Brey and K. Waelbers, ***Current Issues in Computing and Philosophy***, IOS Press, Amsterdam, 2008, s. 9.

121 GARCIA Denise, "Future Arms, Technologies, and International Law: Preventive Security Governance", ***European Journal of International Security***, 1(1), 2016, s. 104.

122 SHARKEY Amanda, "Autonomous Weapons Systems, Killer Robots and Human Dignity", *Ethics and Information Technology*, 21(1), 2019, ss. 78-79.

123 GUBRUD Mark, "Stopping Killer Robots", ***Bulletin of the Atomic Scientists,*** 70(1), 2014, s. 40.

124 CHENGETA, ss. 247-248.

125 SPARROW, 2017; BEURDEN Jasper van, ***Mind the Gap? Responsibility for Fully Autonomous Weapons Systems,*** The Netherlands Tilburg University, 2019, s. 29.

Daniele Amoroso, Frank Sauer, Noel Sharkey, Lucy Suchman and Guglielmo Tamburrini'ye göre, otonom silah sistemlerinin silahlı çatışmalarda kullanılması Martens Kaydı'nın temel bileşenlerinden biri olan insanlık ilkesini ihlal etmekte –kamu vicdanın gerekleri ilkesi müphem ve tartışmalı olduğu için yasağa karşı handikap oluşturacağı iddia edilmekte- ve insan onuruna halel getirmektedir.[126] Bu nedenle yasak, insanlık ilkesi ve insan onuru çerçevesinde ileri sürülmektedir.[127]

İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Harvard Hukuk Fakültesi Uluslararası İnsan Hakları Kliniği tarafından hazırlanan raporlarda da belirtildiği gibi, Kör Edici Lazer Silahlarının Yasaklanmasına İlişkin Protokol'de olduğu gibi benzer önleyici yasak getirilmesinin kısmen Martens Kaydı'na dayandırılarak, otonom silah sistemleri için de geçerli bir argüman olabileceği savunulmuştur.[128] *İkincisi* ise Martens Kaydı'nın otonom silah sistemleri bağlamında ele alınamayacağıdır. İlk tutumun aksine bu görüşü savunanlar, mevcut uluslararası anlaşmaların ve Uluslararası Teamül Hukuku'nun otonom silah sistemlerini düzenlemede yeterli olduğunu öne sürmektedir. Ortaya çıkan farklı tutum ve düşüncelerin temeli, otonom silah sistemlerinin nasıl yorumlanacağı ile ilintilidir. Mevcut normatif yapının otonom silah sistemlerini düzenlemekte yeterli olduğunu savunan Tyler Evans,[129] Michael N. Schmitt[130] ve Marco Sassoli[131] gibi akademisyenlere göre Martens Kaydı, bu tür sistemleri düzenleyemez; çünkü Martens Kaydı, belirsiz ve etkisizdir.

Dikkat edilmelidir ki yeni silah sistemlerinde olduğu gibi otonom silah sistemlerine önerilen bir diğer hukuki çerçeve de Martens

126 AMOROSO Daniele et al., ***Autonomy in Weapon Systems The Military Application of Artificial Intelligence as a Litmus Test for Germany's New Foreign and Security Policy,*** Heinrich Böll Foundation Publication Series On Democracy, 49(1), 2018, s. 33.

127 AMOROSO et al., ss. 33-34.

128 DOCHERTY Bonnie, ***Making the Case: The Dangers of Killer Robots and the Need for a Preemptive Ban***, Human Rights Watch (HRW) and Harvard Law School's International Human Rights Clinic (IHRC), 2016, ss. 31-40; DOCHERTY, *Losing Humanity: The Case Against Killer Robots*, ss. 25-26, 35-36.

129 EVANS, s. 727.

130 SCHMITT Michael N., "Autonomous Weapon Systems and International Humanitarian Law: A Reply to the Critics" ***Harvard National Security Journal,*** 2013, s. 32.

131 SASSÓLI Marco, "Autonomous Weapons and International Humanitarian Law: Advantages, Open Technical Questions and Legal Issues to be Clarified", ***International Law Studies***, 90(1), 2014, s. 323.

Kaydı'dır. Martens Kaydı, UAD tarafından "*askeri teknolojinin hızlı evrimine yönelik etkili bir araç*"[132] olarak kabul edilmiş olsa da söz konusu kabul, Martens Kaydı'nın yorumlanması konusunda açık bir rehberlik sağlamamıştır.[133] Bu nedenle Martens Kaydı, otonom silah sistemlerinin kullanımı ile ilgili nasıl yorumlanması gerektiği konusunda bir sonuç çıkarmak için yeterli değildir.[134] Bununla birlikte Martens Kaydı, devletleri sorumlu tutmak için muhtemel bir temel olarak kullanılabilecek ek bir yol sunmaktadır.

SONUÇ: BİLİNMEYEN İÇİN KURALLAR KOYMAK VE BİLİNMEYENİ YASAKLAMAK MÜMKÜN MÜDÜR?

Martens Kaydı, bağımsız bir hukuk kaynağı olmamasına rağmen Uluslararası İnsancıl Hukuk alanında kalıcı öneme sahiptir.[135] Martens Kaydı'nın niteliği, statüsü ve içeriği hakkındaki tartışmalar, ilkenin farklı şekilde yorumlanmasını mümkün kılmaktadır. Bu sebeple Martens Kaydı'nın yerleşik bir yorumu yoktur; ancak, onu yadsımak da olanak dâhilinde değildir.

Martens Kaydı'na ilişkin beliren en temel tartışma, teamül kurallarından oluşan Uluslararası İnsancıl Hukuk tarafından ele alınmayan durumlar için teamül hukukunun devam eden öneminin yeniden ifade edilmesi mi, yoksa Uluslararası İnsancıl Hukuk'tan ayrı bir yükümlülük esasının beyanı mı olduğudur.

Martens Kaydı, günümüze kadar bir silahı yasaklamak için hiç kullanılmamıştır. Bu aşamada tartışmanın hala çok spekülatif olduğu akılda tutulmalıdır. Bununla birlikte, yapay zekâyla donatılmış yeni nesil silah sistemlerin kritik işlevleri (hedefin belirlenmesi, aranması, tespit edilmesi ve hedefe angaje olunması) yerine getirebilmesi, silahlı çatışmalarda devletlere sayısal ve taktik avantajlar (süre, kuvvetlerin korunması gibi) sunmaktadır. Küresel rekabetin varlığı ve güvenlik endişeleri, devletleri otonom silah sistemlerini geliştirmeye ve kullanmaya teşvik etmektedir.

132 Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, s. 226, prg. 78.
133 TICEHURST, s. 126.
134 BEURDEN, ss. 29-30.
135 HICKLETON, s. 54.

Ne var ki, yasak çağrıları, çok erken dile getirilmekte ve kurgusal düzeyde kalmaktadır. Otonom silah sistemleri, gelişim aşamasını tamamlamamış ve henüz tam spektrumda denenmemiş ya da kullanılmamışlardır. Bu durum otonom silah sistemlerin karakteristik niteliklerine ilişkin çeşitli belirsizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, bu tür sistemlere ilişkin genel kabul gören bir tanımdan bahsetmek mümkün olmadığı gibi, devletler arasında ortak bir yaklaşımın olmaması, sözleşmeyle genel olarak otonom silah sistemlerinin düzenlenmesinin ve belirli kullanımlarının yasaklanmasının önünde engel teşkil etmektedir. Oluşturulacak düzenlemelerin, yasaklama yönünde olması halinde, pratikte çok az etkili olacak ve sivillerin korunması bakımından minimum düzeyde fayda sağlayacaktır. Bununla birlikte, Martens Kaydı, otonom silah sistemler üzerinde önleyici bir yasağı haklı çıkarmak için kullanılamaz. Kendi içinde tartışmalı ve belirsiz olan Martens Kaydı'nın ileri sürülmesi, hâlihazırda var olan tartışmaları yeniden tetikleme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, insan onuruna atıfta bulunmak, hukuki tartışmayı keserek mesajı basitleştirecek ve iddiayı güçlendirecektir.[136] Ayrıca, kamu vicdanının emirleri ve silahlı çatışmalar boyutunda insanlık ilkesi, bu tür sistemleri düzenlemenin istenebileceğini önermek için yeterli ağırlıktadır ve otonom sistemleri çevreleyen kamuoyu endişesini ortaya çıkarmaktadır. İnsan hakları boyutunda ise insanlık ilkesi ve kamu vicdanının gerekleri, hukuki yorumda tamamlayıcı ve yardımcı bir rol üstlenmektedir. Söz konusu olabilecek hukuki ihtilaflarda Martens Kaydı, hâkimlerin Milletlerarası Hukuk'u bu ilke ve gereklere uygun olarak yorumlamasına ve önlerine gelen sorunu çözüme kavuşturmasına olanak tanımaktadır.

136 ROSERT Elvira/ SAUER Frank, "Prohibiting Autonomous Weapons: Put Human Dignity First", ***Global Policy***, 10(3), 2019, s. 373.

KAYNAKÇA

AMOROSO Daniele et al., ***Autonomy in Weapon Systems The Military Application of Artificial Intelligence as a Litmus Test for Germany's New Foreign and Security Policy,*** Heinrich Böll Foundation Publication Series On Democracy, 49(1), 2018.

ASARO Peter, "How Just could A Robot War Be?", (Eds.) A. Briggle Brey and K. Waelbers, ***Current Issues in Computing and Philosophy***, IOS Press, Amsterdam, 2008.

ASARO Peter, "On banning autonomous weapon systems: human rights, automation, and the dehumanization of lethal decision-making***", IRRC***, 94(886), 2012, ss. 687-709.

ASARO Peter, "Jus nascendi, "Robotic Weapons and the Martens Clause", (Eds.) Ryan Calo, A. Michael Froomkin and Ian Kerr, ***Robot Law,*** Edward Elgar Publishing, Manchester, 2016.

BALITZKI Anka, ***The Martens Clause: Origin of a New Source of International Law?,*** GRIN Verlay, Munich, 2007.

BEURDEN Jasper van, ***Mind the Gap? Responsibility for Fully Autonomous Weapons Systems,*** The Netherlands Tilburg University, 2019.

BOOTHBY Bill, "The Laws of Weaponary-Is It Adaquate?", (Eds.) Michael N. Schmitt and Jelena Pejic ***International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines,*** Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2007.

Campaign to Stop Killer Robots, ***"Global poll shows 61% oppose Killer Robots",*** 2019, https://www.stopkillerrobots.org/2019/01/global-poll-61-oppose-killer-robots/ (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

CARPENTER Charli, "How Do Americans Feel About Fully Autonomous Weapons?", ***Duck of Minerva***, 2013, https://duckofminerva.com/2013/06/how-do-americans-feel-about-fully-autonomous-weapons.html (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

CASSESE Antonio, "The Martens Clause: Half a Loaf or Simply Pie in the Sky?", ***EJIL***, 11(1), 2000, ss. 187-216.

CHENGETA Thompson, "***The Challenges of Increased Autonomy in Weapon Systems: In Search of an Appropriate Legal Solution***", Pretoria University, Pretoria (Unpublished PhD Thesis), 2015.

COORY Mitchell Stapleton, "The Enduring Legacy of the Martens Clause: Resolving the Conflict of Morality in International Humanitarian Law", ***Adelaide Law Review***, 40(2), 2019, ss. 471-484.

Council on Ethics for the Norwegian Government Pension Fund Global Annual Report 2015, ***"The Weapon Criterion and the Development of Autonomous Weapons"***, 1 February 2016.

CRAWFORD Emily, "The Modern Relevance of the Martens Clause", ***Sydney Law School: Legal Studies Research Paper,*** 11(27), 2011, ss. 1-18.

DINSTEIN Yoram, "The Principle of Proportionality", (Eds.) K. Larsen, C. Guldahl Cooper and G. Nystuen, ***Searching for a 'Principle of Humanity' in International Humanitarian Law***, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

DOCHERTY Bonnie, ***Heed the Call: A Moral and Legal Imperative to Ban Killer Robots***, Human Rights Watch (HRW) and Harvard Law School's International Human Rights Clinic (IHRC), August 21, 2018.

DOCHERTY Bonnie, ***Losing Humanity: The Case Against Killer Robots***, Human Rights Watch (HRW) and Harvard Law School's International Human Rights Clinic (IHRC), 2012. "*Losing Humanity: The Case Against Killer Robots"*

DOCHERTY Bonnie, ***Making the Case: The Dangers of Killer Robots and the Need for a Preemptive Ban***, Human Rights Watch (HRW) and Harvard Law School's International Human Rights Clinic (IHRC), 2016.

DOCHERTY Bonnie/ MADDING Annie/ SHAH Paras, "The Martens Clause: Incorporating Ethics Into Law", CCW Report: Civil Society Perspectives on the CCW Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapon Systems 13–16 April 2018, ***Reaching Critical Will***, 10 April 2018, 6(2), ss. 1-4.

DONALDSON Ben/CARVER Fred/ ALLDE Ellen, "Killer Robots: Who is Making the Decisions?", ***United Nations Association – UK***, September 2018.

DREIFUS Claudia, "Toby Walsh, A.I. Expert, Is Racing to Stop the Killer Robots",***The New York Times***, July 30, 2019, https://www.nytimes.com/2019/07/30/science/autonomous-weapons-artificial-intelligence.html (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

DRYZEK John/ NIEMEYER Simon, ***"What is Deliberative Democracy?",*** February 15, 2012, http://deldem.weblogs.anu.edu.au/2012/02/15/what-is-deliberative-democracy/ (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

ERDEM Mete, "İnsancıl Hukukta Martens Kaydı", ***İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, 6(2), 2015, ss. 211-286.

ERDOĞAN Mustafa, "Müzakereci Demokrasi ve Sınırları", ***İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 11(22), Güz 2012/2, ss. 25-43.

EVANS Tyler D., "At War with the Robots: Autonomous Weapon Systems and the Martens Clause," ***Hofstra Law Review***, 41(3), 2013, ss. 697-733.

FLECK Dieter (Ed.), ***The Handbook of International Humanitarian Law*** (Second Edition), Oxford University Press, Oxford, 2009.

Future of Life Institute, ***"Autonomous Weapons: An Open Letter from AI & Robotics Researchers",*** 2016, https://futureoflife.org/2016/02/09/open-letter-autonomous-weapons-ai-robotics/ (Erişim Tarihi: 11.01.2022).

Future of Life Institute, ***"Lethal Autonomous Weapons Pledge"***, 2015, https://futureoflife.org/lethal-autonomous-weapons-pledge/?cn-reloaded=1(Erişim Tarihi: 03.03.2019).

GARCIA Denise, "Future Arms, Technologies, and International Law: Preventive Security Governance", ***European Journal of International Security***, 1(1), 2016, ss. 94-111.

GOOSE Stephen, "The Future of Global Warfare: Killer Robots", ***Human Rights Watch***, November 20, 2012, https://www.hrw.org/news/2012/11/20/future-global-warfare-killer-robots (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

GREENWOOD Christopher, "Historical Development and Legal Basis", (Ed.) Dieter Fleck, ***The Handbook of International Humanitarian Law*** (Second Edition), Oxford University Press, Oxford, 2008.

GUBRUD Mark, "Stopping Killer Robots", ***Bulletin of the Atomic Scientists,*** 70(1), 2014, ss. 32-42.

GÜNEYSU Gökhan, ***Otonom Silah Sistemleri: Bir Uluslararası Hukuk İncelemesi***, Nisan Kitabevi, Eskişehir, 2022.

HABERMAS Jürgen, ***"Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*** (8.Baskı), (Çev.) İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

HENNESSEY Meghan, "Clearpath Robotics Takes Stance Against 'Killer Robots'", ***Clearpath Robotics***, 2014, https://clearpathrobotics.com/blog/2014/08/clearpath-takes-stance-against-killer-robots/ (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

HICKLETON Marcus, "Shaky Foundations: 'Killer Robots' and The Martens Clause", ***Perth International Law Journal***, 7(4), 2019, ss. 31-65.

HOROWITZ Michael C., "Public Opinion and The Politics of The Killer Robots Debate", ***Research and Politics***, 3(1), 2016, ss. 1-8.

Humanities and Social Sciences, "***What is Public Deliberation",*** The University of Houston-Downtown, 7/11/2019, https://www.uhd.edu/academics/humanities/news-community/center-public-deliberation/Pages/uhd-cpd-what-is.aspx (Erişim Tarihi: 03.03.2019).

ICRC, ***"Expert Meeting on Lethal Autonomous Weapons Systems",*** 15 November 2017, https://www.icrc.org/en/document/expertmeetinglethalautonomous-weapons-systems(Erişim Tarihi: 03.03.2022).

International Committee for Robot Arms Control (ICRAC), ***"Mission Statement",*** 2019, https://www.icrac.net/about-icrac/ (Erişim Tarihi: 03.03.2019).

International Committee of the Red Cross (ICRC), ***Ethics and Autonomous Weapon Systems: An Ethical Basis for Human Control?,*** April 2018.

JACOBSON Marie, "Modern Weaponry and Warfare: The Application of Article 36 of Additional Protocol I By Governments", (Ed.) Anthony M. Helm, ***The Law of War in the 21st Century: Weaponry and the Use of Force International Law Studies*** Naval War College Press, Newport, 2006.

JOHNSON Aaron M. / AXINN Sidney, "The Morality of Autonomous Robots",***Journal of Military Ethics***, 12(3), 2013, ss. 129-141.

KASAPOĞLU Can/ KIRDEMİR Barış, "Wars of None: Artificial Intelligence and The Future of Conflict", ***The Centre for Economics and Foreign Policy Studies (EDAM): Foreign Policy & Security,*** (8), 2019, ss. 1-26.

KOLB Robert/ HAYDE Richard, ***An Introduction to the International Law of Armed Conflicts***, Hart Publishing, Oxford, 2008.

KOWALCZEWSKA Kaja / KIJEWSKA Barbara, War Algorithms in Modern Deliberative Democracies: Parliamentary Technology Assessment as a Public Conscience Discovery Tool?", ***Revista Teoria Jurídica Contemporânea***, (7), 2022, ss. 1-32.

LA HAYE Eve, ***War Crimes in Internal Armed Conflicts***, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

LARSEN Kjetil M./ COOPER Camilla G./ NYSTUEN Gro (Eds.), "Is There a 'Principle of Humanity' in International Humanitarian Law?", ***Searching for a 'Principle of Humanity' in International Humanitarian Law***, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996.

MACBRIDE Sean (Ed.), "Introduction***", Journal of the International Commission of Jurists***, IX(1), June 1968, ss. I-IV.

MÄLKSOO Lauri , "F.F. Martens and His Time: When Russia Was an Integral Part of the European Tradition of International Law", ***The European Journal of International Law***, 25(3), 2014, ss. 811-828.

MAY Larry, "Hobbes, Law, and Public Conscience", ***Critical Review of International Social and Political Philosophy***, 19(1), 2016, ss. 12-28.

MELZER Nils, "Targeted Killing or Less Harmfull Means?, Tim McCormack (Ed.), ***The Yearbook of International Humanitarian Law: Israel's High Court Judgment on Targeted Killing and the Restrictive Function of Military Necessity***, T. M. C. Asser Press, 2008.

MERON Theodor, "The Martens Clause, Principles of Humanity, and Dictates of Public Conscience", ***The American Journal of International Law***, 94(1), 2000, ss. 78-89.

MICKEVIČIUTĖ Neringa, "Lessons from the Past for Weapons of the Future", ***International Comparative Jurisprudence***, 2(2), 2016, ss. 99-106.

Nobel Women's Initiative, ***"Nobel Peace Laureates Call For Preemptive Ban On "Killer Robots",*** May 12, 2014, https://nobelwomensinitiative.org/nobel-peace-laureates-call-for-preemptive-ban-on-killer-robots/?ref=204 (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

ÖKTEM A. Emre, ***Uluslararası Teamül Hukuku,*** Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013.

PAX for Peace, ***"Religious Leaders Call for a Ban on Killer Robots",*** 2014, https://www.paxforpeace.nl/stay-informed/news/religious-leaders-call-for-a-ban-on-killer-robots (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

PAX ve PAX Christi International, ***"Interfaith Declaration in support of a Ban on Fully Autonomous Weapons",*** 2016, https://paxnl.org/wp/wp-content/uploads/2015/12/Signatories-listDecember-2016.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

PUSTOGAROV Vladimir V., "The Martens Clause in International Law", ***Journal of the History of International Law***, 1(1), 1999, ss. 125-135.

ROSERT Elvira/ SAUER Frank, "Prohibiting Autonomous Weapons: Put Human Dignity First", ***Global Policy***, 10(3), 2019, ss. 370-375.

SALTER Michael, "Reinterpreting Competing Interpretations of the Scope and Potential of the Martens Clause", ***Journal of Conflict & Security Law***, 17(3), 2017, ss. 403-437.

SANDOZ Yves/ SWINARSKI Christophe/ ZIMMERMANN Bruno (Eds.), ***Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949***, Martinus Nijhoff Publishers, Geneva, 1987.

SASSÓLI Marco, "Autonomous Weapons and International Humanitarian Law: Advantages, Open Technical Questions and Legal Issues to be Clarified", ***International Law Studies***, 90(1), 2014, ss. 308-340.

SASSÒLİ Marco/ BOUVIER Antoine A./ QUINTIN Anne, ***How does Law Protect in War?, Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*** **(Vol. I)**, ICRC, 1999.

SAYLER Kelley M., "Artificial Intelligence and National Security", ***Congressional Research Service***, November 21, 2019, ss. 1-39.

SCHILLER Herbert, ***Zihin Yönlendirenler***, (Çev.) Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul, 1993.

SCHMITT Michael N., "Autonomous Weapon Systems and International Humanitarian Law: A Reply to the Critics" ***Harvard National Security Journal,*** 2013, ss. 1-37.

SCHMITT Michael N., "Wired Warfare 3.0: Protecting the Civilian Population During Cyber Operations", ***International Review of the Red Cross***, 101(910), 2019, ss. 333-355.

SHARKEY Amanda, "Autonomous Weapons Systems, Killer Robots and Human Dignity", ***Ethics and Information Technology***, 21(1), 2019, ss. 75-87.

SHARKEY Noel / SUCHMAN Lucy, "Wishful Mnemonics and Autonomous Killing Machines", ***AISB Quarterly***, (136), 2013, ss. 14-22.

SOLIS Gary D., ***The Law of Armed Conflict International Humanitarian Law in War,*** Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

SPARROW Rob, "Ethics as a Source of Law: The Martens Clause and Autonomous Weapons", ***Humanitarian Law & Policy,*** 2017, https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2017/11/14/ethics-source-law-martens-clause-autonomous-weapons/ (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

SPARROW Robert, "Robotic Weapons and the Future of War", (Eds.) J. Wolfendale and P. Tripodi, ***New Wars and New Soldiers: Military Ethics in The Contemporary World***, Ashgate Publishing, Burlington, 2011.

STRAWSER Bradley Jay, ***Killing By Remote Control: The Ethics of an Unmanned Military***, Oxford University Press, Oxford, 2013.

The Campaign to Stop Killer Robots, "***Country Views on Killer Robots"***, 25 October 2019.

The Ipsos Global Advisor, "***Six in Ten (61%) Respondents Across 26 Countries Oppose the Use of Lethal Autonomous Weapons Systems"***, Research Findings, 2019.

The Ipsos Global Advisor, "Three in Ten Americans Support Using Autonomous Weapons", ***The Ipsos***, 2017, https://www.ipsos.com/en-us/news-polls/three-ten-americans-support-using-autonomous-weapons (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

The Open Roboethics initiative (ORi), "The Ethics and Governance of Lethal Autonomous Weapons Systems: An International Public Opinion Poll", ***Vancouver,*** Canada, 2015, ss. 1-10.

The Prosecutor v. Kupreškić et al., IT 95-16, Trial Chamber, ICTY, Judgement, 14 January 2000.

TICEHURST Rupert, "The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict", ***International Review of the Red Cross***, 317(1), 1997, ss. 125-134.

UN CCW/GGE.1/2018/WP.1(28 March 2018).

UN GA/HRC/23/47 (9 April 2013)

UN SG/SM/19512-DC/3797, (25 March 2019)

VERDIESEN Ilse / DIGNUM Virginia, "Value elicitation on a scenario of autonomous weapon system deployment: a qualitative study based on the value deliberation process", ***AI and Ethics***, 2022, ss. 1-14.

VINCZE Viola, "The Role of Customary Principles of International Humanitarian Law in Environmental Protection", ***Pécs Journal of International and European Law***, (II), 2017, ss. 19-39.

Views of the International Committee of the Red Cross (ICRC) on Autonomous Weapon Systems, ***Convention on Certain Conventional Weapons (CCW) Meeting of Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems (LAWS)*** Geneva, 11-15 April 2016.